

Työpajojen starttivalmennus sosiaalisen kuntoutuksen palveluna

Starttivalmennuksen juurruttaminen
paikalliseen palveluverkostoon

Mea Hannila-Niemelä
Pirjo Oulasvirta-Niiranen
Reetta Pietikäinen

© Valtakunnallinen työpajayhdistys ry ja tekijät
Kustantaja: Valtakunnallinen työpajayhdistys

Ulkoasu ja taitto: Maria Maununen

ISBN 978-952-68288-2-4 (nid.)
ISBN 978-952-68288-3-1 (pdf)

Painopaikka
Star-Offset Oy, Helsinki 2015

Sisällys

Alkusanat.....	5
----------------	---

Osa 1

Starttivalmennus sosiaalisen kuntoutuksen palveluna.....	9
---	----------

Starttivalmennuksen valtakunnallinen tilanne.....	16
Starttivalmennuksen prosessi.....	19
Starttivalmennuksen aloitusvaihe.....	20
Tavoitteiden mukainen työskentely starttivalmennuksessa.....	23
Starttivalmennuksen lopettaminen ja jatkopolkujen vaihe.....	27
Asuminen osana kokonaisvaltaista starttivalmennusta.....	30
Nuorten asumiseen liittyvät tuen tarpeet.....	30
Työpajan ja asumispalveluiden yhteistoimintamalli.....	31

Osa 2

Starttivalmennuksen juurruttaminen paikalliseen toimintaympäristöön.....	35
---	-----------

Juuruttaminen on vuorovaikutusprosessi.....	36
Juuruttaminen on vaikuttamistyötä.....	38
Vaikuttamistyön kohderyhmä.....	39
Vaikuttamisen keinoja.....	40
Starttivalmennus näkyväksi – palvelun kuvaaminen.....	42
Starttivalmennus osana organisaatiota.....	42
Starttivalmennuksen määrittely.....	43
Kohderyhmä ja asiakasprofiili.....	43
Asiakasohjaus.....	43
Starttivalmennuksen prosessikuvaus.....	44
Valmennusresurssit.....	44
Verkostotyö ja sidosryhmät.....	44
Starttivalmennuksen hyötyjä.....	45

Kumppanuusfooromit starttivalmennuksen juurruttamisen tukena.....	47
Kumppanuusfoorumin tavoitteiden kirkastaminen ja aikataulutus.....	49
Kumppanuusfoorumin kohderyhmä.....	49
Kumppanuusfoorumin ohjelma.....	50
Kumppanuusfoorumin fasilitointi, dokumentointi, palaute ja jatkokehittäminen.....	51
Loppusanat.....	53
Lähteet.....	56
Liitteet.....	58

Alkusanat

Nuorten syrjäytyminen ja palveluiden ulkopuolelle jääminen on pysynyt yhteiskunnallisen keskustelun kestoteemana huolimatta runsaasta palvelutarjonnasta ja erilaisten tukimuotojen kirjosta. Merkittävän suuria lukuja on jo pitkään esitetty niiden ulkopuolisten nuorten määrästä, jotka eivät ole opiskelemassa, työssä tai muussa aktiivitoiminnassa tai edes palveluiden piirissä. Vuoden 2013 työssäkäyntitilaston mukaan työn ja koulutuksen ulkopuolella ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa oli noin 45 000 16–29-vuotiasta nuorta (Myrskylä 2015, 22).

Syrjäytyneet nuoret ovat huolestuttaneet myös valtiovaltaa, sillä työkyvyttömyyteen ajautuessaan nuoret aiheuttavat pelkästään työpanoksen menetyksinä miljardiluokan tappion julkiselle taloudelle (Mattila-Aalto 2015, 3). Leinonen (2014, 14) on laskenut, että työmarkkinatuesta ja asumistuesta muodostuvan toimeentulon bruttokustannus on 10 000 euroa nuorta kohti vuodessa, ja vastaavasti saamatta jääneen työpanoksen arvo on noin 33 000 euroa vuodessa. On arvioitu, että yhden syrjäytyneen nuoren pelkän perustoimeentulon kustannukset 40 vuoden ajalta ovat noin 750 000 euroa. Näin ollen 40 000 syrjäytyntä nuorta maksaa vähintään 300 miljoonaa euroa vuodessa. (Nuorten yhteiskuntatakuu 2013.) Ja 40 vuodessa 40 000 henkilön syrjäytymisen kustannusten on arvioitu kohoavan jopa 71 miljardiin euroon (Ohtonen 2012).

Huomiota on kiinnitetty myös syrjäytymisen inhimilliseen puoleen ja syrjäytymisen aiheuttamiin nuorten elämänkulussa näkyviin pitkäaikaisiin vaikeuksiin. Yhä useampi yhteiskunnan reunoilla elävistä nuorista tarvitsisikin intensiivistä ja kokonaisvaltaista elämänhallintaa vahvistavaa tukea ja erilaisia matalan kynnyksen kuntoutuksellisia palveluita. Työpajojen matalimman kynnyksen palvelua, starttivalmennusta, on kehitetty vastaamaan näiden heikoimmassa asemassa olevien nuorten tarpeisiin. Starttivalmennusta on kuitenkin toteutettu pääsääntöisesti hankevetoisesti ja määräaikaisilla rahoituksilla. Olennaista on nyt vakiinnuttaa sen asema osana palvelujärjestelmää ja löytää sille pysyvä rahoituspohja.

Starttivalmennuksen pitkäjänteisellä kehitystyöllä ja siitä saadulla kokemuksella on pystytty vastaamaan myös lainsäädännön uudistuksesta nousviin tarpeisiin. 1.4.2015 voimaan astuneessa uudessa sosiaalihuoltolaissa (1304/2014) painopistettä on siirretty ennaltaehkäisevään työhön sekä varhaiseen tukeen. Lakiin on myös kirjattu ensi kertaa sosiaalisen kuntoutuksen

sen palvelu. Tämä uudistus avaa starttivalmennuksen juurruttamiselle uusia mahdollisuuksia, sillä starttivalmennus todettu toimivaksi tavaksi toteuttaa sosiaalista kuntoutusta. Myös Kuntoutussäätiön nuorten sosiaalista kuntoutusta käsittelevässä selvityksessä (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 52) todetaan, että työpajojen, sosiaalisen työllistämisen organisaatioiden sekä ammatillisen kuntoutuksen palveluntuottajien toteuttama starttivalmennus voi jatkossa toimia erittäin hyvänä pohjana sosiaalisen kuntoutuksen jaksolle.

Startti parempaan elämään -juurruttamishanke (2012–2016) on jatkoa Valtakunnallisen työpajajhdistyksen (TPY) koordinoimalle *Startti parempaan elämään* -hankkeelle (2009–2012). Kumpaakin hanketta on rahoittanut Raha-automaattiyhdistys (RAY). Juurruttamishankkeen päätavoitteina on ollut levittää matalan kynnyksen starttivalmennusmalli ja työpajatoiminnan ja asumispalveluiden yhteistoimintamalli valtakunnallisesti sekä juurruttaa valtakunnalliset toimintamallit paikallisiksi käytännöiksi. Hanketta on toteutettu työskentelemällä tiiviisti kuudentoista starttivalmennusta toteuttavan työpajan kanssa. Niille on tarjottu asiantuntija- ja mentorointitukea erityisesti starttivalmennuksen kehittämiseen ja näkyväksi tekemiseen sekä verkostoitumiseen ja vaikuttamistyöhön. Lisäksi starttivalmennukseen ja sen juurruttamiseen liittyvistä teemoista on jaettu tietoa erilaisten koulutusten, verkostotoiminnan ja oppilaitosyhteistyön kautta. Tämän myötä hankkeessa on syntynyt kattava kuva starttivalmennuksen valtakunnallisesta tilanteesta. Hankkeen kehittämisprosessityöskentelyyn osallistuneet organisaatiot ja niiden kanssa työskennelleet mentorit on lueteltu liitteessä 1.

Nyt käsillä oleva julkaisu ja samoihin aikoihin ilmestynyt *Starttivalmennuksen menetelmiä ja työskentelytapoja* -julkaisu ovat jatkoa *Startti parempaan elämään* -hankkeessa tuotetulle *Starttivalmennuksen perusteet* -julkaisulle. Tämä julkaisu tarjoaa tietoa starttivalmennuksesta ja erityisesti sen juurruttamisesta niin starttivalmennusta toteuttaville ja kehittäville kuin uutta toimintaa suunnitteleville ja käynnistäville työpajoille. Juurruttamisella tarkoitetaan tässä starttivalmennuksen vakiinnuttamista paikalliseen nuorille suunnattuun palvelujärjestelmään. Tämä julkaisu on suunnattu myös työpajojen yhteistyökumppaneille, ja sen on tarkoitus avata toiminnan sisältöä ja tavoitteita sekä tehdä näkyväksi starttivalmennuksen mahdollisuudet erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen palveluna.

Julkaisun ensimmäisessä osassa kuvataan starttivalmennusta työpajojen matalimman kynnyksen palveluna ja sosiaalisen kuntoutuksen palveluna, esitellään sen valtakunnallisia käytännön toteutustapoja ja tuodaan esille starttivalmennusprosessin keskeisiä sisältöjä. Lisäksi kuvataan juurruttamishankkeessa työstetty työpajatoiminnan ja asumispalveluiden yhteistoimintamalli,

joka avaa sitä, miten starttivalmennuksessa käsitellään nuorten asumisasiota ja rakennetaan siihen liittyviä tukitoimia. Julkaisun toinen osa keskittyy starttivalmennuksen juurruttamiseen paikalliseen nuorille suunnattuun palvelujärjestelmään. Toiminnan juurtumisen keskeisiä edellytyksiä on palvelujen tekeminen näkyväksi ja niiden kuvaaminen. *Startti parempaan elämään* -juurruttamishankkeessa käytössä ollut työkalua, *Starttivalmennuksen työkirja – opas starttivalmennuksen kuvaamisen*, esitellään sen keskeisten teemojen avulla. Juurruttamistyö edellyttää myös yhteistyökumppaneiden kanssa käytävää säännöllistä vuoropuhelua. Starttivalmennuksen tunnettavuuden vahvistamiseksi ja paikallisen työskentelyn jatkuvuuden turvaamiseksi hankkeessa on järjestetty vuorovaikutteisia sidosryhmäseminaareja, kumppanuusfoorumeita, joiden esittelyyn keskitytään julkaisun loppuosassa.

Startti parempaan elämään -juurruttamishankkeessa (2012–2016) mukana olleet työpaja-ammattilaiset sekä valtakunnallisiin starttivalmennusverkoston tapaamisiin osallistuneet valmentajat ja työpajojen esimiehet ovat antaneet arvokkaan panoksensa tämän julkaisun sisältöön. Lämmin kiitos siitä! Julkaisussa esille nostetut käytännön kokemukset on koottu työpajoilla käydyistä keskusteluista ja toteutetusta yhteisestä kehittämistyöstä. Julkaisussa hyödynnettyjen nuorten tarina- ja haastattelulainauksen on tarkoitus nostaa starttivalmennuksen kohderyhmän oma ääni esille.

Helsingissä marraskuussa 2015

Mea Hannila-Niemelä	Pirjo Oulasvirta-Niiranen	Reetta Pietikäinen
projektipäällikkö	projektityöntekijä	tieto- ja laatupäällikkö

Osa 1

Starttivalmennus sosiaalisen kuntoutuksen palveluna

Palvelujärjestelmämme ei kykene tarjoamaan riittävää tukea sitä eniten tarvitseville. Merkittävä osa syrjäytyneistä ja ulkopuolisista nuorista ei löydä tarpeisiinsa vastaavia palveluita, ei hyödy riittävästi heille suunnatuista palveluista, tai palvelut eivät edes tavoita näitä nuoria. (Alanen 2015, 77–78.) Etenkin monista yhtäaikaista ongelmista kärsivien nuorten on vaikeaa saada apua sektoroituneesta palvelujärjestelmästä (Määttä 2015, 27–28). Palvelut eivät kohtaa varsinkaan niiden nuorten tarpeita, jotka eivät ole työ- tai opiskelukykyisiä. On todettu, että jos syrjässä olevien nuorten tilannetta halutaan kohentaa, usein olisi parempi tarjota muita ratkaisuja, kuin työllistymistä edistäviä palveluita ja työnhakuun ohjaamista. Ehkäisevän työn rinnalle tarvitaan myös korjaavaa työtä, kuten kuntouttavia työpaikkoja. (Aaltonen ym. 129.) Yhä useampi työelämän ja koulutuksen ulkopuolella oleva nuori tarvitsisi vahvaa, kokonaisvaltaista tukea elämäntilanteensa selvittämiseen, arjenhallintansa vahvistamiseen ja tulevaisuudensuunnitelmiansa rakentamiseen (Hilpinen ym. 2012).

Verkostomaisen yhteistyön puute on johtanut toisaalta päällekkäisyyksiin ja toisaalta palvelukatveisiin, ja asiakkaan näkökulmasta se on merkinnyt esimerkiksi kokonaistilanteen huomioivan tuen puuttumista ja palvelusta toiseen kiertämistä (Lasten ja nuorten palvelut 2020, 7). Nimenomaisesti nuorille räätälöityjä kuntoutuksellisia palveluita ei myöskään ole tarpeeksi tarjolla. Etenkin nuorten mielenterveys- ja päihdeongelmiin ei ole riittävästi palveluita ja niihin on vaikea päästä (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 56). Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa 2014 katsotaan myös, että ”nuorille räätälöityjä elämänhallinnan palveluja ei juuri ole” (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014). Peruspalvelujen puutteet ja nuorten kohtaamattomuus ovatkin johtaneet kustannuksiltaan raskaampien sosiaalipalvelujen ja terveydenhuol-

lon erityispalvelujen kysynnän kasvuun (Määttä & Määttä 2015, 33). Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimuksessa on todettu, että sukupolvelta toiselle periytyvät ongelmat ja huono-osaisuus ovat laaja ja monitahoinen yhteiskunnallinen ongelma. Kyse on pahoinvointiongelmien kasaantumisesta ja ylisukupolvisista prosesseista. Maassamme on huomattava joukko lapsia ja nuoria, jotka tarvitsisivat tukea päästäkseen kiinni yhteiskuntaan. On huomautettu, ettei ehkäisevien ja hyvinvointia tukevien palveluiden merkitystä voi siksi liiaksi korostaa. (Paananen ym. 2012, 3, 41, 43.)

Työpajoilla toteutettavan starttivalmennuksen toimintamallia on kehitetty pitkäjänteisesti 2000-luvun alusta alkaen vastaamaan työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin. Starttivalmennus on palveluprosessin alkuvaiheen kokonaisvaltaista ja tavoitteellista toimintaa, jossa painopiste on arjen taitojen ja elämänhallinnan tukemisessa. Olennaista on yksilöllisen ja yhteisöllisen työotteen yhdistäminen ja monialaisen yhteistyöverkoston kanssa työskenteleminen. Starttivalmennuksessa vahvistetaan valmentautujan voimavaroja, itsetuntemusta ja -luotamusta sekä autetaan häntä löytämään tarvittavat muut tukitoimet palveluverkostosta. Valmentautujaa tuetaan ottamaan vastuuta omasta elämästään ja rakentamaan kestäviä jatkosuunnitelmia. Kyse on aktiivisen toimijuuden, itseohjautuvuuden ja osallisuuden vahvistumisesta. (Hilpinen ym. 2012.) Starttivalmennus tarjoaa palveluverkostosta usein puuttuvan osan, nuorten matalan kynnyksen elämänhallinnan vahvistamiseen keskittyvän palvelun, joka toimii monialaisena sosiaalisen kuntoutuksen palveluna.

Starttivalmennus

Starttivalmennus on kokonaisvaltaista, moniammatillista ja monialaista arjenhallinnan vahvistumiseen keskittyvää työpajojen matalimman kynnyksen toimintaa. Starttivalmennus sekä tukee valmentautujaa auttamaan itseään että optimoi tukiverkoston yhteistyötä. (Hilpinen ym. 2012, 4.)

Starttivalmennuksen kohderyhmänä ovat haasteellisimmassa asemassa olevat nuoret, joilla on monenlaisia tukitarpeita. Tyypillisesti ne liittyvät esimerkiksi arjenhallintaan sekä mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Näillä nuorilla on usein myös jäänyt koulutus kesken, heillä on tulevaisuuteen liittyvää näköalattomuutta ja puutteellisia valmiuksia itsenäiseen elämiseen sekä vai-

keuksia kiinnittyä olemassa oleviin palveluihin. Nämä nuoret eivät yleensä pysty sitoutumaan myöskään perinteiseen työpajatoimintaan, vaan tarvitsevat joustavampaa ja kokonaisvaltaisempaa tukea. Starttivalmennuksessa tuetaan nuoren voimavaroja, vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Valmennusjaksot ovat joustavia ja ne räätälöidään valmentautujan tarpeiden ja jaksamisen mukaan: jakson pituus, viikoittaisten valmennuspäivien määrä ja päivän pituus sekä sisällölliset painopisteet ovat yksilöllisiä. (Hilpinen ym. 2012.)

Starttivalmennuksen, kuten muunkin työpajatoiminnan, menetelmiä ovat yksilö-, ryhmä- ja työvalmennus. Starttivalmennuksessa yksilövalmennus on kuitenkin merkittävämmässä roolissa kuin tavanomaisella työpajalla: keskiössä on valmentautujan toimintakyvyn kartoittaminen ja vahvistaminen sekä elämänhallinnan ja tulevaisuuden suunnittelun tukeminen. Ryhmävalmennuksessa valmentautujien arjenhallintaa sekä työelämä- ja vuorovaikutustaitoja kehitetään erityisesti toiminnallisilla menetelmillä vertaisryhmässä. Keskeinen elementti valmennuksessa onkin yhteisö: toiminnassa pyritään hyväksyvään ilmapiiriin, tasaveroiseen ja muita arvostavaan vuorovaikutukseen sekä hyödynnetään vertaistukea ja tarjotaan kokemuksia ryhmään ja yhteisöön kuulumisesta. Työvalmennus tarkoittaa starttivalmennuksessa käytännössä ennen kaikkea kädentaitomenetelmien hyödyntämistä ja erilaisiin työtehtäviin tutustumista. Tavoitteena on työkyvyn kokonaisvaltainen edistäminen ja yleisten työelämätaitojen tukeminen. (Ks. Huuromäki (toim.) 2014 21–28, 36–37.)

Starttivalmennuksessa tavoiteltavia asioita ovat (Hilpinen ym. 2012, 24):

- Säännöllisen päivärytmin löytäminen ja terveydestä huolehtiminen
- Omien voimavarojen, vaikutusmahdollisuuksien ja muutostarpeen tunnistaminen
- Voimautuminen
- Luottamuksen syntyminen
- Epäonnistumisen ja vastoinkäymisten sietokyvyn vahvistuminen
- Sosiaalisten taitojen ja ongelmanratkaisutaitojen opetteleminen
- Osallisuuden vahvistuminen
- Tukiverkoston rakentaminen
- Sitoutuminen jatkopolkujen rakentamiseen
- Jatkopolkujen määrätietoinen rakentaminen
- Tuettu siirtyminen jatkopoluille ja starttivalmennuksen tarjoama taustatuki jakson jälkeen

Sosiaalitoimen palveluilla ja asiakasohjauksella on ollut yhä merkittävämpi rooli työpajatoiminnassa: työpajoille ohjaututaan entistä enemmän kuntoutuksellisiin palveluihin. Kolmen viime vuoden aikana esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien määrä on yli kaksinkertaistunut ollen jo reilusti yli kolmanneksen työpajapalveluihin osallistuneista. (Vrt. Bamming & Sundvall 2015.) Starttivalmennus vastaa osaltaan sekä näihin tarpeisiin että lainsäädännöstä nouseviin uusiin vaateisiin. 1.4.2015 voimaan astuneessa sosiaalihuoltolaissa (1304/2014) painopistettä on siirretty ennaltaehkäisevään työhön sekä varhaiseen tukeen, ja siinä on uusi sosiaalisen kuntoutuksen kirjaus. Starttivalmennus sopii hyvin laissa esitetyn sosiaalisen kuntoutuksen määritelmiin. Sosiaalihuoltolaki antaa starttivalmennuksen toteutukseen lainvoimaisen tarpeen, jonka tuella palvelua voidaan juurruttaa osaksi paikallista nuorille suunnattua palveluverkostoa.

On arvioitu, että tämänhetkinen sosiaalisen kuntoutuksen potentiaalinen asiakasmäärä on useita kymmeniä tuhansia nuoria (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 18). Tällä hetkellä kuntien katsotaan järjestävän sosiaalisen kuntoutuksen palveluja kuitenkin varsin epäyhtenäisesti ja usein hankerahoituksella (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2015, 36). Työpajat voivatkin tarjota kunnille vahvan kumppanin ja starttivalmennus selkeän toimintamallin sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen. Myös Kuntoutussäätiön selvityksessä (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 52, 59) starttivalmennus nostetaan hyväksi pohjaksi sosiaaliselle kuntoutukselle.

Sosiaalihuoltolaissa (1304/2014) sosiaalinen kuntoutus määritellään yhdeksi sosiaalihuollon palveluksi, joka tarkoittaa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tukea, jolla vahvistetaan asiakkaan sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta sekä ehkäistään syrjäytymistä. Kuntoutuksella tähdätään arjen selviytymiskeinojen ja elämänhallinnan parantumiseen. Laisa korostetaan, ettei asiakkaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarve yleensä ratkea yksittäisen intervention avulla. Sen katsotaan edellyttävän tavoitteellista, pitkäjänteistä ja kokonaisvaltaista tukea, ohjausta ja toimintaa. Sosiaalisessa kuntoutuksessa yksilöllinen tuki yhdistyy toiminnallisuuteen. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 44–46.) Näiden sosiaalisen kuntoutuksen periaatteiden ja tavoitteiden voi nähdä toteutuvan hyvin myös työpajojen starttivalmennuksessa.

Sosiaalinen kuntoutus uudessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 17§)

Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaalihojauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu

- 1) Sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
- 2) Kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen
- 3) Valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan
- 4) Ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin
- 5) Muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden tulee sisältää (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2015, 39)

- Yksilöllistä ja ryhmämuotoista tukea ja valmennusta, jonka avulla edistetään nuorten osallisuutta, elämänhallintaa, vuorovaikutustaitoja, tulevaisuudensuunnitelmia, arjessa selviytymistä ja itsenäistä asumista
- Tukea ja valmennusta liittyen erilaisista arjen asioista selviytymiseen, kuten raha-asoiden hallintaa parantavaa talousneuvontaa, käytännön asioiden hoitamiseen ja asiointiin liittyvää ohjausta sekä ruuanlaittoon, hygieniaan, kodinhoitoon ja siivoukseen liittyvää ohjausta
- Työtehtäviä, jotka parantavat nuorten osallisuutta ja työllistymisedellytyksiä ja valmentavat eteenpäin opinto- ja työpölyllä

Starttivalmennuksen vakiinnuttamisen ja juurruttamisen näkökulmasta on hyvä nostaa esille starttivalmennuksen erityisyys verrattuna muihin nuorille suunnattuihin palveluihin. Keskeisinä erityispiirteinä pidetään yksilö-, ryhmä- ja työvalmennusta. Starttivalmennuksessa valmentaja kohtaa nuoren tiiviisti viikoittain usean kuukauden ajan. Koska valmentaja sekä työskentelee nuoren kanssa yksilöllisesti että havainnoi häntä ryhmän jäsenenä, hän saa muihin nuorille suunnattuihin palveluihin verrattuna erityisen kokonaisvaltaisen käsityksen nuoren elämäntilanteesta, voimavaroista, haasteista ja tuen tarpeista. Starttivalmennuksessa oleva nuori kuvaa valmentajan roolia ja valmennuksen merkitystä:

Mulla on ihan huippu valmentaja. Se soittaa mulle herätyssoiton joka aamu kaheksalta. Mulla on uniongelmia, joten aamuisin on vaikea herätä. Sit jos nukun pommiin, mulla jää helposti tulematta pajalle ollenkaan, kun en kehtaa tulla myöhässä. Valmentajan aamupuhelu on helpottanu tätä ongelmaa. Lisäks mun valmentaja auttaa mua kaikessa. – – Mun koko elämä on kääntyny pääläelleen. Enää ei oo mahdollista syrjäytyä, kun valmentaja soittelee perään! (Starttipajanuori 4)

Starttivalmennus tarjoaa palvelun, joka on monialaista, kokonaisvaltaista ja tavoitteellista. Se voi paitsi tukea nuoren muuta kuntoutuksellista palveluketjua, myös toimia itsessään sosiaalisen kuntoutuksen palveluna. Palveluprosessin alkuvaiheen palveluna sen tarkoituksena on tukea nuoren työllistymiseen tähtäävän palveluprosessin elämänhallintaa ja hyvinvointia. Toiminta on myös vahvasti tulevaisuuteen suuntaavaa: nuoria tuetaan tulevaisuuden suunnitelmien rakentamisessa ja jatkopoluille pääsemisessä. Kokonaisvaltaisuutta pidetään tarpeisiin vastaavien palveluiden keskeisenä piirteenä: ”Jos nuori tunnistettaisiin kokonaisuena ihmisenä, voisi palvelujärjestelmä tuottaa nykyisillä resursseilla paljon nykyistä parempia vaikutuksia.” (Alanen 2015, 87).

Starttivalmennuksessa nuorelle tarjotaan ”aikuinen ja aikaa” -periaatteella aitoja kohtaamisia, jolloin nuori saa kokemuksia kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Tätä kautta rakennetaan luottamusta, tuetaan nuoren itsetuntoa ja vahvistetaan hänen tulevaisuusorientaatiotaan. Tutkimuksissa on todettu, että monille koulutuksen ja työn ulkopuolella oleville nuorille tyyppillistä on luottamuksen menetys aikuisiin ja ammattilaisiin sekä heidän haluunsa ja kykyynsä auttaa (ks. Souto 2013, 114–116). Starttivalmennuksessa oleva nuori kuvaa itse omaa kehitystään:

Pajalla ollessani olen myös oppinut pyytämään yksilövalmentajilta apua silloin kun sitä tarvitsen. Aiemmin olen pitänyt kaikki asiat visusti omana tietonani ja heikkouden ja jaksamattomuuden salaisuutenani. Pajalla olen kuitenkin oppinut sanomaan ääneen, jos jokin on vialla tai tarvitsen tukea jonkin asian hoitamisessa. (Starttipajanuori 3)

Vamoksen palveluita koskevassa tutkimuksessa tuodaan puolestaan esille, että Vamoksen työntekijät katsovat nuorten itsetuntoon ja -kunnioitukseen liittyvien ongelmien olevan yksi keskeisimmistä opiskelun ja työllistymisen esteistä (Alanen ym. 2014, 27, 34). Olennaista on myös, että nuoren arjen- ja elämänhallinta on kunnossa, ennen kuin hän voi kestävästi kiinnittyä koulutus- ja/tai työmarkkinoille. Näin ollen starttivalmennus ehkäisee koulutuksen keskeyttämistä ja tukee opintoihin sijoittumista ja niiden läpäisyä. Valmennuksessa vahvistetaan nuorten itsetuntemusta ja etsitään nuoren vahvuuksia:

Pajalla ollessa olen huomannut, että pidän töistä joissa käytetään käsiä, eikä tarvitse vain olla yhdessä paikassa koko aikaa. (Starttipajanuori 2)

Nuori kuvaa omaa kuntoutusprosessiaan ja kuntoutumistaan:

Aloitin Starttipajalla, kun kuntoutukseni kaupungin kuntoutusyksikössä oli loppuvaiheessa. Minulla oli jaksamista ja halua saada päiviini mielekästä tekemistä ja rytmiä elämäni, joten Starttipaja kuulosti sopivalta paikalta minulle. Työhön tai opiskeluun minulla ei kuitenkaan ollut voimavaroja. Kun aloitin Starttipajalla, olin todella keskittynyt omaan työhöni ja välttelin kontaktia pajan muihin nuoriin. Tein alkuun lähinnä käsitöitä ompelukoneella. – – Parissa viikossa rentouduin jo vähän ja uskalsin ottaa kontaktia muihin nuoriin aina silloin tällöin. Siirryin myös ompelutöistä eteenpäin. Näihin aikoihin jaksoni kuntoutusyksikössä päättyi ja aloin käydä Starttipajalla kotoa käsin.

– –

Kun olin käynyt pajalla jo pidempään, otin tavoitteekseni sosiaalisuuden kehittämisen. Pyrin tekemään käsitöitä pöydän ääressä, jossa oli muitakin nuoria ja osallistumaan mukaan keskusteluun. Ajan kanssa siitä tuli helpompaa ja luonnollisempaa ja sosiaaliset taidot palautuivat mieleen.

Marraskuussa vointini huononi erittäin paljon, mutta pajalta saamani tuki ja kotoa lähteminen sai kuitenkin voinnin kohenemaan melko pian. Jos olisin vain jäänyt kotiin, vointi olisi varmaan jäänyt huonoksi niin pitkäksi aikaa,

että olisin päätynyt uudestaan tiiviimpään hoitoon joko kuntoutusyksikköön tai sairaalaan. Kun en kuitenkaan voinut eristäytyä kotiin, vaan kävin pajalla ja olin ihmisten kanssa, vointi koheni pikkuhiljaa takaisin normaaliin tilaan.

Marraskuun lopulla mietin tulevaisuuttani ja tein itselleni lähitulevaisuudensuunnitelman. Päätin työskennellä seuraavat kolme kuukautta pajalla määrätietoisesti työkykyä kohti ja lisätä viikon työmäärää. Myöhemmin siirtyisin työkokeiluun kokeilemaan omaa jaksamistani työelämässä, ja työkyvyn varmistuttua aloittaisin oppisopimusopiskelun. Olin erittäin motivoitunut suunnitelman toteuttamiseksi. – – Nyt minulla on viimeiset viikot Starttipajalla menossa, muuttofirma varattuna ja työkokeilusopimus kirjoitettuna. (Starttipajanuori 3)

Starttivalmennuksen valtakunnallinen tilanne

Suomessa on tällä hetkellä noin 260 työpajaa, ja niistä noin 230 on TPY:n jäseniä. Vuonna 2014 reilussa sadassa työpajassa toteutettiin starttivalmennusta (ks. Bamming & Sundvall 2015). Starttivalmennusta tarjoavien työpajojen määrä on lisääntynyt vuosittain. Suurin osa näistä on kunnallisia työpajoja, osa puolestaan yhdistysten tai säätiöiden ylläpitämiä. Varsinaisen starttivalmennuksen lisäksi joissakin työpajoissa järjestetään myös ns. aloitusjaksoja (kestoltaan esimerkiksi 1 kk), joihin on viitattu toisinaan myös starttivalmennuksena. AVI-alueista starttivalmennusta toteutetaan eniten (suhteessa alueen työpajojen määrään) Etelä-Suomessa ja vähiten puolestaan Lapissa. Maakunnista starttivalmennusta järjestetään eniten (suhteessa alueen työpajojen määrään) Kanta-Hämeessä, Kymenlaaksossa, Päijät-Hämeessä, Uudellamaalla, Pohjois-Karjalassa, Varsinais-Suomessa, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla. Vähiten sitä toteutetaan puolestaan Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Lapissa. (OKM/TPY: Valtakunnallinen työpajakysely 2014.)

Taulukko 1. Starttivalmennuksen levinneisyys maakuntatasolla AVI-alueittain

AVI/maakunta	Kaikki työpajat	Työpajat, joissa on starttivalmennusta (matalan kynnyksen palveluna)	
		määrä	osuus %
Etelä-Suomi	43	30	70
Etelä-Karjala	3	1	33
Kanta-Häme	6	4	67
Kymenlaakso	3	3	100
Päijät-Häme	7	5	71
Uusimaa	24	17	71
Itä-Suomi	23	12	52
Etelä-Savo	7	2	29
Pohjois-Karjala	4	3	75
Pohjois-Savo	12	7	58
Lappi	18	2	11
Lappi	18	2	11
Lounais-Suomi	32	19	59
Satakunta	14	7	50
Varsinais-Suomi	18	12	67
Länsi- ja Sisä-Suomi	57	32	56
Etelä-Pohjanmaa	8	4	50
Keski-Pohjanmaa	3	2	67
Keski-Suomi	18	9	50
Pirkanmaa	22	13	59
Pohjanmaa	6	4	67
Pohjois-Suomi	23	12	52
Kainuu	4	2	50
Pohjois-Pohjanmaa	19	10	53
Suomi yhteensä	196	107	55

(OKM/TPY ry: Valtakunnallinen työpajakysely 2014.)

Startti parempaan elämään -juurruttamishankkeessa on työskennelty valtakunnallisesti kuudentoista starttivalmennusta toteuttavan tai sen käynnistämistä suunnittelevan organisaation ja kolmen näille hankepajoille mentoritukea tarjonneen organisaation kanssa (ks. liite 1). Tämän lisäksi valtakunnalliset, kahdesti vuodessa kokoontuvat starttivalmennusverkostopäivät ovat koonneet yhteen useiden eri organisaatioiden starttivalmennuksen parissa toimivia ammattilaisia. Näiden tilaisuuksien ja kehittämistyöskenteilyn sekä työpajoille tehtyjen lukuisten tutustumiskäyntien kautta hankkeessa on rakentunut kuva starttivalmennuksen valtakunnallisesta tilasta ja paikallisista toteutustavoista.

Starttivalmennuksessa käytetään aina verraten pieniä ryhmäkokoja, tyypillisimmin 8–10 nuoren ryhmä, mikä mahdollistaa yksilöllisen ja kokonaisvaltaisen työskentelyotteen. Keskimääräinen starttivalmennusjakso kestää puolesta vuodesta yhdeksään kuukauteen. Jokaisen nuoren tilanne on kuitenkin yksilöllinen, ja joidenkin nuorten kohdalla jopa kahden vuoden valmennusprosessi on ollut tarpeellinen. Nuoret osallistuvat starttivalmennukseen jaksamisensa ja tarpeidensa mukaan 1–4 päivänä viikossa. Valmennuspäivän kesto vaihtelee klo 8.00–15.00 välillä ja on tyypillisesti noin 4–5 tuntia. Kaikilla työpajoilla starttivalmennukseen ei ole mahdollista osallistua neljänä päivänä viikossa, vaan maksimi voi olla esimerkiksi kolme päivää.

Valtaosa starttivalmennuksessa olevista nuorista on iältään 21–25-vuotiaita. Suurimmassa osassa työpajoista toimitaan kuntouttavan työtoiminnan sopimuksilla. Joissakin pajoissa on käytössä omia sopimuksia (esimerkiksi nuorisopalveluiden sopimus) – erityisesti alaikäisten nuorten kohdalla, jolloin kuntouttavan työtoiminnan sopimus ei ole mahdollinen. Toisaalta löytyy myös täysin sopimuksettomia starttivalmennusyksiköitä, jolloin nuoren kanssa ei laadita minkäänlaista sopimusta työskentelyyn osallistumisesta. Tällöin valmennus on nuorten kannalta vastikkeetonta, eli he eivät saa mitään etuutta starttivalmennukseen osallistumisen perusteella. Osa starttivalmennusyksiköistä tarjoaa palveluaan tietylle ikäryhmälle (esimerkiksi alaikäisille nuorille), jotkut puolestaan ovat järjestäneet erikseen tyttö- tai poikaryhmiä.

Starttivalmennuksen toteutustavoissa löytyy kirjoa myös valmentajaresursien suhteen. Suurimmassa osassa työpajoista starttivalmentajia on kaksi tai useampia, mutta joillakin pajoilla työskentelee vain yksi valmentaja. Enemmistö starttivalmennusta toteuttavista työpajoista toimii ns. nonstop-periaatteella, eli valmennusryhmään otetaan mukaan uusia nuoria aina kun on tilaa. Alle puolet taas toimii siten, että valmennusryhmät ovat ns. suljettuja, jolloin sama ryhmä työskentelee yhdessä esimerkiksi neljän kuukauden ajan. Suljetut valmennusryhmät mahdollistavat sen, ettei ryhmä ole jatkuvassa

muutoksessa uusien tulokkaiden takia. Toisaalta jonossa olevat nuoret eivät välttämättä pääse oikea-aikaisesti ja tarvittavan nopeasti palveluun. Kahdessa vuorossa toimiminen on yksi luova keino toteuttaa starttivalmennusta tilanteissa, joissa tulijoita on paljon, mutta resurssit ovat rajalliset. Tällaiset työskentelymallit tarkoittavat sitä, että valmennusta toteutetaan aamu- ja ilta-päiväryhmissä. Vaikka starttivalmennuksen toteutustavoista löytyy paikallisia eroja, on niissä yhteiset toimintaperiaatteet ja jaetut tavoitteet – kiteytetysti kokonaisvaltainen työskentelyote heikossa asemassa olevan nuoren hyvinvoinnin ja kuntoutumisen edistämiseksi.

Starttivalmennuksen prosessi

Starttivalmennuksen vakiinnuttamisen ja juurruttamisen kannalta on tarpeellista kuvata palvelun tavoitteita ja sisältöjä sidosryhmille. Tämä vahvistaa yhteistä ymmärrystä laadukkaasta toiminnasta, sen reunaehdoista, vaatimuksista ja mahdollisuuksista. Olennaista on nostaa esille starttivalmennuksen erityispiirteitä sekä etenkin sen hyötyjä ja vaikutuksia eri näkökulmista.

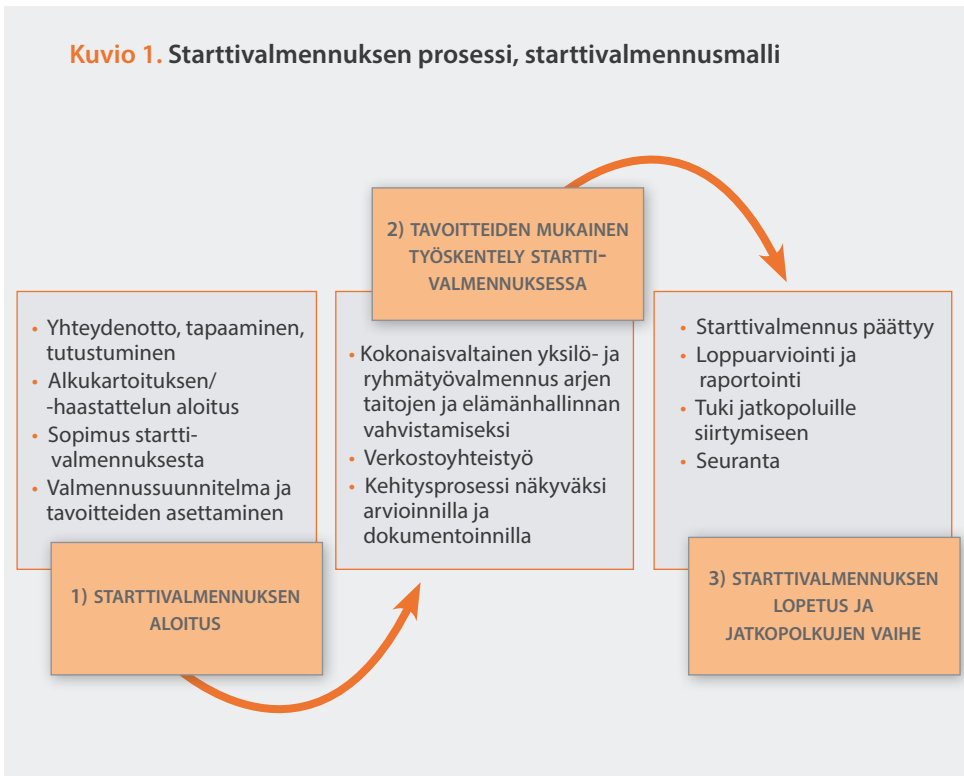
Starttivalmennus voidaan mallintaa konkreettisesti prosessina, joka koostuu kolmesta keskeisestä vaiheesta:

- 1) Starttivalmennuksen aloitusvaihe,
- 2) Starttivalmennuksen tavoitteiden mukaisen työskentelyn vaihe ja
- 3) Starttivalmennuksen lopetus ja jatkokolkujen vaihe.

Tämä starttivalmennuksen prosessi, starttivalmennusmalli, on rakennettu *Startti parempaan elämään* -hankkeessa (2009–2012). Sitä on edelleen kehitetty *Startti parempaan elämään* -juurruttamishankkeessa saatujen kokemusten pohjalta ja tiivistetty tätä julkaisua varten.

Prosessin jokaisessa vaiheessa painottuvat erilaiset tehtävät ja tavoitteet, joiden edistämiseksi työskennellään yhdessä nuoren kanssa. Kaikissa vaiheissa on kuitenkin olennaista kokonaisvaltaisuus, nuoren aito kohtaaminen, luotamuksellisuus ja monialainen verkostotyö. Työskentely on toiminnallista ja se tapahtuu lähellä nuoren arkea yksilö-, työ- ja ryhmävalmennuksen avulla.

Kuvio 1. Starttivalmennuksen prosessi, starttivalmennusmalli

Starttivalmennuksen aloitusvaihe

Starttivalmennusprosessi alkaa tyypillisesti yhteistyökumppanin yhteydenotolla, jolloin yleensä sovitaan nuoren tutustumiskäynnistä starttipajalle. Keskeisiä starttivalmennukseen ohjaavia tahoja ovat etsivä nuorisotyö, sosiaalitoimi, terveydenhuolto ja TE-palvelut. Ohjaavilla tahoilla on oltava kattavat ja ajantasaiset tiedot kyseisestä palvelusta, sillä ne vastaavat starttivalmennuksesta informoimisesta ja nuorten motivoinnista tutustumiskäyntiin. Joidenkin nuorten kanssa tarvitaan useita tutustumiskäyntejä, ja nuori tekee vasta näiden tapaamisten jälkeen päätöksen starttivalmennuksen aloittamisesta. Tutustumiskäynneillä tavoitellaan nuoren motivaation heräämistä ja oman päätöksen syntymistä uuteen palveluun sitoutumisesta. Lähtökohtana on vapaaehtoisuus ja nuoren oma halu palvelun vastaanottamiseen. Osa nuorista on niin huonossa kunnossa esimerkiksi mielenterveydellisten syiden vuoksi, että motivointityö starttivalmennukseen aloitetaan etsivän nuorisotyön ja starttivalmentajan yhteisillä kotikäynneillä nuoren luona.

Myös tutustuminen starttivalmennusryhmän muihin valmentajiin ja nuoriin on tärkeä vaihe valmennukseen kiinnittymisessä, ja siihenkin on varattava riittävästi aikaa. Erityisesti nuoret, joilla on erilaisia sosiaalisten tilanteiden pelkoja, voivat kokea uuden vertaisryhmän aluksi pelottavana. Tutustumiskäynteihin ja valmennusryhmään tutustumiseen panostamisella on suuri merkitys, sillä monet kohderyhmän nuorista eivät kiinnity helposti heille suunnattuihin palveluihin. Tässä kiinnittymisessä keskeistä on luottamus. Luottamuksen syntyminen voi olla pitkä prosessi erityisesti niiden nuorten kohdalla, jotka ovat olleet täysin palveluiden ulkopuolella tai joilla on takanaan erilaisia viranomaiskontakteja, mutta jotka eivät ole kokeneet tullessaan autetuksi. Starttivalmennuksessa nuori saa oman valmentajan, luottoaikuisen, jonka kanssa hänellä on mahdollisuus lähteä luottamuksellisesti avaamaan elämäntilannettaan ja rakentamaan tulevaisuuden suunnitelmiaan. Luottamus syntyy vähitellen, nuoren aidosta kohtaamisesta, starttipajan kiireettömästä ja tasavertaisesta ilmapiiristä, arjessa yhdessä toimimisesta ja siitä, että valmentaja on nuoren luottamuksen arvoinen: tekee sen, minkä lupaa. Juurruttamisen suhteen tämä on hyvä tuoda esille sidosryhmille ja rahoittajille: starttivalmennus on palvelu, joka ei tuota nopeita tuloksia, mutta on pidemmällä tähtäimellä vaikuttavaa.

Tutkimusten perusteella luottamus nousee tärkeimmäksi tekijäksi arvioitaessa vaikuttavia ja kestäviä ratkaisuja tuottavia palveluita. Sen ovat kokeneet erityisen tärkeäksi ne nuoret, joille nykyinen palvelujärjestelmä ei tarjoa tarpeisiin vastaavia palveluita. Luottamuksen rakentuminen vie kuitenkin aikaa. (Aaltonen ym. 2015, 130, 149.) Hyvin toimivia palveluita näyttää yhdistävän se, että niiden vaikutukset lisäävät nuorten omaa motivaatiota, aktiivista toimijuutta ja yhteiskunnallista luottamusta (Ervamaa 2014, 33). Nuoret kokevat työpajalla vallitsevan ilmapiirin hyväksyväksi ja myönteiseksi. Tämän katsotaan luovan hyvät edellytykset luottamuksen rakentumiselle. Nuoren yksilöllisiin tarpeisiin vastaava tuki voi toteutua vain, jos nuori kokee voivansa luottaa työntekijään ja rohkaistuu kertomaan todellisista ongelmistaan. Työpajatoiminnassa sen on tulkittu toteutuneen. (Jerohin 2012, 88–89, 106.)

Erään starttipajan aloitusvaiheen kuvaus

Nuori tutustuu starttivalmennukseen (itsenäisesti / oman työntekijän / huoltajan kanssa)

- nuori tekee itse päätöksen osallistumisesta

Nuori aloittaa valmennuksen (aloitus nonstop)

- allekirjoitetaan sopimukset (-> toimitetaan huoltajalle tarvittaessa)
- täytetään henkilötietolomake

1. viikko starttivalmennuksessa

- nuori tutustuu omaan valmentajaansa sekä vähitellen tilanteen mukaan muihin valmentajiin ja nuoriin
- täytetään alkuhaastattelulomake keskustelun tueksi
- aloitetaan alkuhaastattelu: kartoitetaan nuoren elämäntilannetta ja kerrotaan starttivalmennuksen käytännöistä
- aloitetaan henkilökohtaisen valmennussuunnitelman laatiminen
- toteutetaan tarpeiden mukaan yksilö- ja ryhmävalmennusta
- toteutetaan tarpeiden mukaan työvalmennusta (kädentaidot, pajan työtehtäviin tutustuminen)

3.–4. viikko starttivalmennuksessa

- nuori täyttää hänen odotuksiaan ja toiveitaan kartoittavan lomakkeen tavoitekeskustelun tueksi
- käydään tavoitekeskustelu
- jatketaan tarpeisiin vastaavaa yksilö-, ryhmä- ja työvalmennusta
- tehdään kehitysprosessi näkyväksi dokumentoinnilla ja arvioinnilla ja esimerkiksi portfolioyöskentelyn avulla

Starttivalmennuksen aloitusvaiheessa keskeistä on nuoren elämäntilanteen kokonaisvaltainen kartoittaminen. Kartoitusta tehdään yhdessä nuoren kanssa keskustellen, erilaisia lomakkeita hyödyntäen ja osallistumalla mahdollisesti nuoren ympärille koottuihin verkostotapaamisiin. Aloitusvaiheessa nuorelle tarjotaan usein mahdollisuutta myös terveystarkastukseen. Näiden

toimien kautta valmentajalle syntyy kattava käsitys nuoren elämäntilanteesta ja tuen tarpeista. Joskus niiden perusteella voidaan myös todeta, ettei starttivalmennus ole vielä nuorelle oikea palvelu, vaan hänet ohjataan tuetusti ensin esimerkiksi mielenterveyspalveluiden piiriin.

Starttivalmennuksen alussa kartoitettavia asioita ovat esimerkiksi:

- Perhetilanne
- Asumistilanne
- Verkostot
- Aiemmat viranomaiskontaktit ja asiakkuudet
- Nykyiset viranomaiskontaktit ja asiakkuudet
- Päihteiden käyttö
- Jaksaminen, uni, mielenterveys
- Omat vahvuudet
- Tulevaisuuden suunnitelmat

Starttivalmennuksen alussa nuoren kanssa kiteytetään tavoitteet, joita kohti valmennuksella pyritään, ja laaditaan hänelle yksilöllinen valmennussuunnitelma. Tavoitteet ovat aluksi hyvin konkreettisia ja lyhyelle aikavälille rakennettuja. Esimerkiksi: jaksan tulla starttiin kahtena päivänä viikossa, saan hoidettua sossuun tarvittavat paperit, päivärytmini paranee, menen nukkumaan aikaisemmin kuin yleensä. Pienin askelin eteneminen antaa nuorelle pärjäämisen kokemuksia ja vahvistaa hänen itsetuntoaan. Se tukee nuoren vastuunottokykyä ja motivoi häntä oman tulevaisuutensa suunnitteluun.

Tavoitteiden mukainen työskentely starttivalmennuksessa

Starttivalmennuksen tavoitteiden mukaisessa työskentelyvaiheessa nuorta tuetaan ensisijaisesti arjenhallinnan (päivärytmi, taloudenhoito, kodinhuolto, ruuanlaitto, terveet elämäntavat, päihteettömyys toimintaan osallistumisessa) sekä elämänhallinnan (kokemus, että elämä on merkityksellistä ja siihen voi vaikuttaa) vahvistumisessa niin yksilöllisesti kuin ryhmävalmennuksen avulla. Keskeistä on toiminnallisten menetelmien ja tekemällä oppimisen hyödyntäminen. Arjen taitojen karttuminen lisää nuoren hyvinvointia ja voimavaroja huolehtia itsestään.

Starttivalmennuksessa nuori pääsee osaksi yhteisöä ja saa myönteisiä osallisuuden kokemuksia. Monelle nuorelle toisten valmentautujien kanssa toi-

miminen ja ryhmään hyväksytyksi tuleminen ovat erityisen merkityksellisiä ja voimauttavia kokemuksia. Tämän vuoksi nuorten keskinäisen ryhmäytymisen ja yhteishengen eteen tehdään säännöllisesti työtä. Valmentautujan on tärkeää tuntea, että hänestä välitetään ja että hän saa myös itse välittää muista esimerkiksi kantamalla vastuuta yhteisistä asioista. (Hämäläinen & Palo 2014.) Nuoret itse kuvaavat sosiaalisten suhteiden merkitystä starttivalmennuksessa seuraavasti:

Tänne oli helppo tulla silloin kun mä alotin täällä. Porukka otti hyvin mukaan, tähän oli helppo tottua. -- Vaikka jengi tulee erilaisista taustoista ja on erilaisia ihmisiä, silti kaikki tulee hyvin toimeen keskenään. Mä en oo havainnut mitään ristiriitoja. -- Uusia hyviä kavereita oon saanu. -- Ennakkoluulottomuus on kehittynyt, ja erilaisuuden ymmärtäminen. (Starttipajanuori 5)

Olen saanut täältä uusia frendejä. -- Halusin täältä kavereita ja tekemistä. Ja sitä tämä pystyi tarjoamaan. -- Ja mukavat ihmiset ympärillä. Täällä kukaan ei tuomitse toisiaan. -- Ja hauskaa on ollut täällä. Tulee tosi ikävä tätä paikkaa ja näitä ihmisiä! (Starttipajanuori 1)

Alanen (2015, 88) on todennut, ettei pelkkä yksilötuki kaikkien nuorten kohdalla luo riittäviä edellytyksiä opiskeluun tai työelämään kiinnittymiseen, vaan sosiaalisen vahvistumisen prosessiin tarvitaan myös kuntoutuksellisia ryhmätoimintoja. Vamos-palveluissa vaikuttavaksi on nähty erityisesti se, että nuorille pystytään tarjoamaan onnistumisen kokemuksia ja heidät saadaan tuntemaan itsensä arvokkaiksi ja toisille merkityksellisiksi (Alanen ym. 2014, 53).

Starttivalmennuksen viikko-ohjelmat vaihtelevat työpajakohtaisesti. Ne tuovat rytmiä päivään ja helpottavat valmentautujaa hahmottamaan viikon kulkua. Ne myös auttavat valmentajia jakamaan vastuuta päivän eri osa-alueiden toteuttamiseen. Viikko-ohjelmien rakentaminen yhdessä valmentautujien kanssa tarjoaa tärkeitä osallisuuden ja vaikuttamisen kokemuksia nuorelle. Jokaiselle päivälle on tyyppillisesti sisällöllisiä teemoja, kuten kädentaidot, liikunta, ruuanlaitto ja tutustumiskäynnit esim. oppilaitoksiin tai työtehtävät työvalmennuksessa. Nuorten kanssa käsitellään yhdessä aiheita, jotka liittyvät starttivalmentautujien elämään ja tukevat valmennuksen tavoitteitaan, esimerkiksi seuraavat:

- Hyvinvointi (voimavarat, terveys, päivärytmi ym.)
- Asuminen, talous, koti (rahankäyttö, kodinhoito, ruuanlaitto ym.)
- Opiskelu- ja työelämävalmiudet (ammattialoihin tutustuminen, työelämän pelisäännöt ym.)
- Minä (haaveet, itsetuntemus, omat tavoitteet ym.)
- Yhteiskunta (asioiminen virastoissa, palveluverkoston tunnistamista ym.)

Osalla työpajoista nuoret tekevät työvalmennuksen tuella pienimuotoisia työtehtäviä. Niitä voivat olla työpajasta riippuen esimerkiksi huonekalujen entisöinti ja kunnostus, maalaustehtävät, nikkarointi, erilaiset kulttuuri-, taide- ja media-alan tehtävät tai erilaiset ompelu- ja muut käsityöt. Jokainen tehtävä edellyttää suunnittelua, toteutusta ja arviointia. Prosessina se tarjoaa nuorille merkityksellistä tekemistä ja antaa heille myönteisiä kokemuksia ja onnistumisen elämyksiä. Starttivalmennuksessa oleva nuori kuvaa työpajan toimintoihin liittyviä kokemuksia:

Mä oon oppinu tekemään lavasteita, musavideota, biisiä, elokuvaa ja ompelua. Oon myös ollu mukana järjestämässä tapahtumia lapsille ja kehitysvammaisille. – Tekeminen on ollu hauskaa, vaikka välillä vähän turhankin jännää. Esimerkiks tapahtumien järjestämisessä joutuu laittaa itensä alttiiksi, kun on sosiaalisia pelkoja. Kuitenkin kaikesta ollaan selvitty ja tapahtumat on sujunu hyvin. Siitä tulee ihan mieletön itsensä voittanut olo. (Starttipajanuori 4)

Starttivalmennuksen sisältöjä ja toiminnan tavoitteellisuutta kuvastaa hyvin viikko-ohjelmien tyypillinen osio, yhteinen ruuanlaitto, joka sisältää myös ruokien suunnittelun, kaupassa käymisen ja ruuanlaiton jälkien siivoamisen. Ruokahuollosta vastuuta ottamalla nuoret oppivat tärkeitä arjentaitoja ja itsestään huolehtimista. Yhteinen ruokailuhetki voi joillekin nuorille olla aluksi jopa ahdistava kokemus ja siksi heidän tulevaisuuttaan ajatellen olennainen oppimistehtävä. Tyypillinen viikko-ohjelma avaa toiminnan sisältöjä konkreettisesti myös sidosryhmille: sen avulla on helppo kuvata pajan arkea ja käytännön työtä.

Taulukko 2. Starttivalmennuksen viikko-ohjelmamalli, esimerkkejä mahdollisista sisällöistä:

Maanantai	Tiistai	Keskiviikko	Torstai	Perjantai
klo 9.00 Päivittäin toistuvat: Aamukahvi ja maailman tapahtumat, uutiset Viikonlopun kuulumiset	klo 9.00 Päivittäin toistuvat: Aamukahvi ja maailman tapahtumat, uutiset	klo 9.00 Päivittäin toistuvat: Aamukahvi ja maailman tapahtumat, uutiset	klo 9.00 Päivittäin toistuvat: Aamukahvi ja maailman tapahtumat, uutiset	klo 9–17 Valmentajien toteuttama suunnittelutyö, sidosryhmätyöskentely, verkostopalaverit, raportointi yms.
Ruoka: suunnittelu, kaupassakäynti, valmistus, ruokailu, siivous Tai jotain työtoimintaa	Teema 2 Asuminen, talous, koti (mahdollisia vierailijoita esim. velkaneuvoja)	Teema 4 Opiskelu- ja työelämävalmiudet, mahdollisia tutustumiskäyntejä	Ruoka: suunnittelu, kaupassakäynti, valmistus, ruokailu, siivous Tai jotain työtoimintaa	
Ruokailu	Ruokatauko	Ruokatauko	Ruokailu	
Teema 1 Hyvinvointi (esim. päihdetyöntekijän käynti)	Teema 3 Minuus	Teema 5 Liikunta	Kädentaidot, taide ja kulttuuri Viikon purku	
Lopetus klo 14.00	Lopetus klo 14.00	Lopetus klo 14.00	Lopetus klo 14.00	
klo 14–17 Valmentajien toteuttama suunnittelutyö, sidosryhmätyöskentely, verkostopalaverit, raportointi yms.				

Starttivalmennus on vahvasti monialaista työtä, siinä tehdään tiivistä verkostoyhteistyötä ja toimitaan nuoren tukihenkilönä muun palvelujärjestelmän piirissä. Monella starttivalmentautujalla on jo ennen valmennuksen aloitusta erilaisia hoidollisia palveluita kuntoutumisensa tukena. Nuori saattaa käydä sovitusti esimerkiksi päihde- tai mielenterveystoimistossa valmennuspäivän aikana. Starttivalmentajan rooli tällaisessa tilanteessa on tarvittaessa muistuttaa nuorta sovitusta tapaamisesta ja tehdä yhteistyötä hoitavan tahon kanssa sovittujen käytänteiden mukaisesti. Joskus taas tukipalvelujen selkiyttäminen ja koordinoiminen on starttivalmentajan vastuulla. Näin on etenkin silloin, jos nuorella on kontakteja moneen eri palveluun, mutta työskentely

ei ole esimerkiksi nuoren haasteellisesta tilanteesta johtuen edennyt suunnitellusti. Aina starttivalmentautujalla ei kuitenkaan ole valmiina tarvittavaa tukiverkostoa. Valmennusjakson aikana nuoren ympärille kootaan tarpeisiin vastaavat ja hänen tilannettaan eteenpäin vievät tukipalvelut, esimerkiksi päihdehoito ja asumispalvelut. Starttivalmentajalta edellytetäänkin paikallisen palvelujärjestelmän hyvää tuntemusta. Valmentaja toimii nuoren tukena, kun varataan aikaa esimerkiksi mielenterveystoimistoon ja on aina tarvittaessa tukihenkilönä mukana käyntikerroilla.

Toisinaan nuoren elämäntilanne vaatisi myös muita palveluja starttivalmennuksen lisäksi, mutta nuori ei ole valmis vastaanottamaan tukea, esimerkiksi päihdehoitoa. Nuorella saattaa olla pettymyksiä erilaisista palveluista, ja siksi sitoutuminen on vaikeaa. Valmentaja pyrkii vahvistamaan nuoren motivaatiota hoidon vastaanottamiseen keskustelemalla nuoren kanssa, käymällä tutustumiskäynnillä nuoren kanssa esimerkiksi A-klinikalla tai kutsumalla A-klinikan työntekijän työpajalle kertomaan päihdepalveluista. Useilla starttipajoilla vierailee monialaisen verkoston työntekijöitä, esimerkiksi päihde- ja sosiaalityöntekijöitä, tapaamassa yksittäisiä nuoria tai työskentelemässä koko nuorten ryhmän kanssa. Tarkoituksena on madaltaa valmentautujien kynnystä vastaanottaa esimerkiksi päihdepalveluita tuomalla erityiset tukipalvelut osaksi valmennusta.

Sekä nuori että valmentaja dokumentoivat starttivalmennusjaksoa, ja sille asetettuja tavoitteita arvioidaan ja jatkotavoitteita täsmennetään säännöllisesti yhteisesti. Tavoitteiden mukaisen työskentelyn vaiheessa pidetään katse aina myös tulevaisuudessa. Joskus nuori voi kokea olonsa starttivalmennuksessa niin tyytyväiseksi, että ajatuskin eteenpäin siirtymisestä voi aluksi olla vaikea. Valmentajan tehtävänä on kannustaa nuorta koko valmennusprosessin ajan siihen, että nuori on hakemassa starttivalmennuksesta voimavaroja elämässä pärjäämiseen ja eteenpäin menemiseen. Kyse on välivaiheesta, joka tukee, tarjoaa työkaluja ja ohjaa jatkopoluille. Tarkoituksena on löytää keskeisiä ratkaisuja.

Starttivalmennuksen lopettaminen ja jatkopolkujen vaihe

Starttivalmennusjakson lopussa arvioidaan yhdessä nuoren kanssa tavoitteiden saavuttamista. Olennaista on keskittyä onnistumisiin, vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin. Tässä vaiheessa nuorilta myös kerätään palautetta valmennusjaksosta toiminnan edelleen kehittämiseksi. Starttivalmennuksen päämääränä on, että nuoren arjenhallinnan taidot ovat kohentuneet, nuori

on kiinnittynyt tarvitsemiinsa palveluihin ja hän on rakentanut itselleen toteutettavissa olevia vaihtoehtoisia tulevaisuudensuunnitelmia. Erään nuoren sanoin starttivalmennus on selkiyttänyt sitä ”mihin elämä jatkuu... mitä voi tehdä, miten voi tehdä ja mitä kannattaa tehdä” (starttipajanuori 4). Juurruttamisen näkökulmasta keskeistä on tuoda esille starttivalmennuksen konkreettisia hyötyjä ja vaikuttavuutta nuoren elämäntilanteeseen. Nämä hyödyt kertovat siitä, miksi starttivalmennukseen kannattaa panostaa ja miksi sitä on tarkoituksenmukaista rahoittaa.

Valmiudet starttivalmennuksen jälkeen

- Nuori on oppinut arkielämän taitoja ja tietoja ja hänen elämäntilanteensä on parantunut
- Nuorella on käsitys omista vahvuuksistaan ja resursseistaan
- Nuoren vuorovaikutustaidot ovat vahvistuneet
- Nuoren opiskelunvalmiudet ovat parantuneet
- Nuori on asettanut itselleen realistiset tavoitteet, joiden toteutumista jatkosuunnitelma tukee
- Nuorelle on löytynyt jatkopaikka

Starttivalmentautujien jatkopolut ovat moninaisia. Monet nuoret siirtyvät tavalliselle työpajalle. Lähes yhtä useat lähtevät opiskelemaan, sillä valmennusjakson aikana nuoren vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet ovat kiteytyneet ja voimavarat itsensä kehittämiseen vahvistuneet. Jotkut valmentautujista sijoittuvat työelämään, osa menee esimerkiksi armeijaan, joillekin löydetään heidän tarpeisiinsa vastaava muu palvelu. Jotkut nuorista jäävät kuitenkin starttivalmennuksen jälkeen työttömiksi. Juurruttamisen näkökulmasta on tärkeää tuoda esille, että myös näiden nuorten kohdalla on tapahtunut sosiaalista vahvistumista, ja valmennus on kohentanut heidän elämänlaatuaan ja työmarkkinastatustaan. Näiden nuorten koulutukseen tai työhön sijoittuminen voi olla pitkä prosessi, jota starttivalmennus on osaltaan tukenut. Joidenkin nuorten kohdalla työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen ja TE-palveluiden piiriin pääseminen on jo saavutus. Jotkut nuorista puolestaan ovat keskeyttäneet starttivalmennuksen. Heidän osaltaan voi todeta, että nämä nuoret elävät haasteellisissa elämäntilanteissa, eikä starttivalmen-

nus osunut heidän kannaltaan vielä oikeaan ajankohtaan. Jatkossa aloitettu työ kuitenkin saattaa tuottaa tuloksia ja nämä nuoret kiinnittyvät heille soveltuvaan palveluun.

Saattaen vaihtaminen palvelusta toiseen on todettu hyväksi ja vaikuttavaksi tavaksi toimia. Monella työpajalla on toimivia työpajan sisäisiä jatkopolkuja. Starttivalmentautuja voi olla siirtymävaiheessa osan viikosta tutussa ”koti-pesässä” starttivalmennuksessa ja osan viikosta tavallisen työpajan puolella. Tällainen tuettu siirtymä vahvistaa nuoren itsetuntoa ja tukee kiinnittymistä jatkopolulle. Jakson loppuun sijoittuva palveluiden osittainen päällekkäisyys vahvistaa kestäviä ratkaisuja, ehkäisee koulutuksen ja muiden palveluiden keskeyttämisiä ja vähentää siten resurssien hukkakäyttöä.

Osa nuoren hoidollisista kontakteista voi jatkua myös starttivalmennuksen jälkeen. Nuoren tilannetta edistävien palvelujen jatkuvuus on tärkeää turvata keskustelemalla nuoren kanssa ja tekemällä nuoren luvalla yhteistyötä hoitavien tahojen kanssa. Starttivalmennuksen päätyminen on hyvä saada nuoren luvalla myös yhteistyökumppaneiden tietoon ja siirtää tarvittavat tiedot seuraavalle taholle. Nuorelle tarjotaan usein mahdollisuutta ottaa yhteyttä starttivalmentajaan myös valmennuksen päätyttyä, jos nuori kokee tarvitsevansa tukea. Tällä pyritään turvaamaan se, että nuori pysyy jatkopolullaan eikä luovuta ensimmäisten vastoinikäymisten edessä. Starttivalmennuksesta ja nuorten jatkosijoittumisista kerätään seurantatietoja, kuten muustakin työpajatoiminnasta. Valmentajat ottavat yhteyttä nuoreen, kun valmennuksen päättymisestä on kulunut keskimäärin puoli vuotta ja/tai vuosi. Joillakin pajoilla järjestetään lisäksi ns. avoimet ovet esimerkiksi kerran kuukaudessa, jolloin jo starttivalmennuksen päättäneet nuoret voivat tulla tapaamaan valmentajia. Nuori kuvaa starttivalmennusjakson roolia ja tunnelmiaan jakson päättyessä:

Starttipajasta on ollut minulle todella paljon hyötyä, uskon, etten olisi kuntoutunut näin hyvin ilman pajatoimintaa. Minulle on ollut tärkeää, että olen joutunut lähtemään useana päivänä viikosta kodin ulkopuolelle, olen tavannut ihmisiä ja harjoitellut sosiaalisia taitoja. Pajalta saamani tuki on ollut myös erittäin tärkeää, pelkkä tunne, etten ole yksin, on auttanut jaksamaan, kun elämä on meinannut käydä raskaaksi.

Pajalta saamieni uusien taitojen kanssa lähden jatkamaan elämäni itseenäisesti. Nyt luotan siihen, että osaan tukeutua sisaruksiini ja ystäviini, kun tuntuu raskaalta. Ja luotan siihen, että osaan pyytää apua, kun sitä tarvitsen. Ja ennen kaikkea luotan siihen, että huono vointi ei ole ikuista, vaan minä voin kuntoutua masennuksesta! (Starttipajanuori 3)

Asuminen osana kokonaisvaltaista starttivalmennusta

Nuorten asumiseen liittyvät tuen tarpeet

Asumisolot vaikuttavat merkittävästi nuoren koko elämään. Jos asumiseen liittyvät asiat ovat kunnossa, on kiinnittyminen palveluihinkin helpompaa. Puutteelliset asumisolot puolestaan vaikeuttavat nuoren sitoutumista hänelle tarjottuihin palveluihin, jolloin annettu tuki jää irralliseksi ja nuoren voimavarat suuntautuvat muualle. (Kaksonen 2014.) Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos-palveluissa olevien nuorten hyvinvointikokemuksia kartoittaneessa tutkimusraportissa todetaan, että koulutuksen puutteen lisäksi asumistilanne on yksi keskeisimmistä nuorten haasteista. Vamoksen työntekijöiden mukaan vakituisen asumispaikan puute hidastaa merkittävästi nuorten kiinnittymistä opiskelu- ja työelämään ja on tuhoisaa heidän hyvinvoinnilleen. (Alanen ym. 2014, 15–16.)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n laatiman asuntomarkkinaselvityksen mukaan Suomessa oli vuoden 2014 lopussa 7 107 yksinelävää asunnotonta. Heistä pitkäaikaisasunnottomia oli 2 443 ja alle 25-vuotiaita nuoria 1 626 henkilöä. Asuntomarkkinaselvityksen keskeisiä huomioita oli nuorten asunnottomuuden kääntyminen laskuun. (Asunnottomat 2014.) Starttivalmennuksen kokonaisvaltaisuuden kannalta nuoren asumistilanteen, asumisen taitojen ja asumiseen liittyvien tuen tarpeiden huomioiminen on keskeistä.

Siirtyminen lapsuudenkodista itsenäiseen asumiseen, muuttaminen koulutuksen tai työn perässä toiselle paikkakunnalle tai siirtyminen tuetusta asumismuodosta itsenäisempään ovat kaikki kriittisiä siirtymävaiheita nuorten elämässä, ja silloin saatetaan tarvita tukea asumisen sujumiseen. Nuorten asumisen haasteita ovat esimerkiksi epärealistiset käsitykset omista asumisvalmiuksistaan ja itsenäisestä elämästä sekä heikot arjen taidot. Myös mielenterveys- ja päihdeongelmat voivat aiheuttaa vaikeuksia. (Kaksonen 2014.) Starttivalmennuksessa olevilla nuorilla asumisen taidot ovat usein puutteelliset ja he tarvitsevat ohjausta arjen hallinnassa ja taloudenpidossa. Jotkut nuorista asuvat kavereiden nurkissa tai ovat täysin vailla asuntoa. Osa asuu vanhempiensa luona, mutta riski kotoa pois joutumiseen voilla olla erilaisista ristiriidoista johtuen suuri.

Nuorten asunnottomuuden riskitekijöitä (Kaksonen 2014)

- Huono-osaisen elämäntyylin periytyminen
- Elämänhallinnan ja arjen taitojen puutteet
- Työttömyys, velkaantuminen ja luottotietojen menetykset
- Vuokratien tai häiriöiden takia saatu häätö tai häädöt
- Nuorten avoerot
- Vanhempien avoerot ja vanhempien muuttaminen pienempiin asuntoihin
- Uusioperheet, jolloin itsenäistymisen kynnyksellä olevat nuoret sysätään omilleen
- Kestämätön kotitilanne
- Kohtuuhintaisten ja pienten asuntojen puute
- Ennakkoluulot etenkin ulkomaalaistaustaisia nuoria kohtaan
- Vankilatausta

Työpajan ja asumispalveluiden yhteistoimintamalli

Startti parempaan elämään -juurruttamishankkeen toisena päätavoitteena on ollut työpajan ja asumispalveluiden yhteistoimintamallin levittäminen valtakunnallisesti. Tässä mallissa tarkastellaan starttivalmennusprosessin kolmea vaihetta siitä näkökulmasta, miten kussakin vaiheessa asumisen teema tulisi huomioida osana kokonaisvaltaista työskentelyä.

Starttivalmennuksen aloitusvaiheessa tehdään nuoren elämäntilanteen ja tuen tarpeiden alkukartoitus, ja siinä yhteydessä kartoitetaan myös asumiseen liittyvät asiat. Alkukartoituksessa keskustellaan esimerkiksi siitä, missä, miten ja kenen kanssa nuori asuu. Onko nuorella itsellään asumistilanteeseen liittyen huolia tai tuen tarpeita? Onko nuorella käynnissä asumiseen liittyviä tukitoimia tai onko niitä tarvittu jossakin vaiheessa? Millaiset tukitoimet ovat olleet avuksi? Joissakin tilanteissa, esimerkiksi asunnottoman nuoren kanssa, on voitu työskennellä ennen starttivalmennusta nuoren asumistilanteen edistämiseksi. Kun nuori aloittaa starttivalmennuksen, tulee varmistaa, että roolit ja vastuut ovat selkeitä sekä nuorelle että eri tahojen työntekijöille. Jos alkukartoituksessa nousee esille sellaisia asumisen haasteita, joihin on tärkeä reagoida nopeasti, lähdetään tukea ja tukisuunnitelmaa rakentamaan heti. Tällainen tilanne on esimerkiksi välitön riski joutua asunnottomaksi.

Kuvio 2. Työpajan ja asumispalveluiden yhteistoimintamalli

Jos nuorella on tarpeita vahvempaan asumisen tukeen, valmentaja on yhdessä nuoren kanssa yhteydessä esimerkiksi sosiaalitoimistoon tai asuntotoimistoon. Valmentajan täytyy olla selvillä, millaista tukea asumiseen kunnassa on tarjolla ja keiden toimijoiden kanssa asumiseen liittyvää yhteistyötä voidaan rakentaa. Tämä vaatii säännöllistä yhteistyötä ja käytäntöjen yhteistä

kehittämistä. Tyypillistä on, että starttivalmentautuja on menettänyt luottotietonsa ja vuokra-asunnon saaminen on vaikeaa. Yhteistyöhön vuokranantajien kanssa kannattaa panostaa, sillä vuokranantaja saattaa vuokrata asunnon myös luottotietonsa menettäneelle nuorelle, jos tietää nuoren saavan tukea asioidensa hoitamiseen starttivalmennuksesta.

Tavoitteiden mukaisen työskentelyn vaiheessa asumisen taitojen harjoittelu tapahtuu osana starttivalmennusprosessia. Viikoittain valmennuksessa harjoitellaan sovitusta asioista kiinni pitämistä, vastuun kantamista, omasta itsestä huolehtimisen taitoja, taloudenhoitoa, kaupassa käymistä, edullista ja terveellistä ruuanlaittoa sekä kodinhuollollisia asioita. Starttivalmennuksessa opitut asiat tukevat nuoren itsenäistä elämistä ja omasta asunnosta huolehtimista. Ryhmävalmennuksessa käsitellään yhdessä muiden nuorten kanssa asumiseen liittyviä teemoja ja jaetaan tietoa asumiseen liittyvistä asioista, esimerkiksi vuokralaisen oikeuksista ja velvollisuuksista, asunnon hakemisesta ja sen kunnossapidosta.

Yksilövalmennuksessa jatketaan nuoren kanssa kahdenkeskisiä keskusteluja, joissa myös asumiseen liittyvät asiat ovat vahvasti esillä. On tärkeää varmistaa asumisasioiden sujuminen myös starttivalmennuksen alun jälkeen ja tunnistaa mahdollisia ennusmerkkejä asumisen kriisiytymiselle. Jokaisen valmentautujan kanssa edetään hänelle laaditun yksilöllisen valmennussuunnitelman mukaisesti. Joissakin tilanteissa on sovittu, että valmentaja muistuttaa nuorta vuokranmaksusta, auttaa asumistuen hakemisessa tai laatii lausunnon kunnan asuntotoimistoon asunnon saamisen nopeuttamiseksi.

Starttivalmennuksen lopettamisen ja jatkokolkujen vaiheessa nuori on siirtymässä starttivalmennuksesta eteenpäin esimerkiksi tavalliselle työpajalle tai opiskelemaan. Valmennusjakson aikana nuori on saanut tukea asioihin, jotka helpottavat hänen itsenäistä asumistaan. Arkeen on löydetty toimintatapoja, jotka vievät asioita eteenpäin ja ehkäisevät asumiseen liittyvien vaikeuksien kasautumista. Valmennusjakson alussa valmentaja auttaa nuorta monissa asioissa, mutta tähtäimessä on nuoren itsenäinen selviytyminen ja asioiden hoitaminen vain kevyesti tukemalla. Jatkokolkujen vaiheessa nuori ottaa itsenäisemmin vastuuta omista asioistaan. Jos nuori kuitenkin starttivalmennuksen jälkeenkin tarvitsee tukea asumiseensa, on tärkeää, että valmentaja yhdessä nuoren kanssa siirtää toimivia työskentelytapoja ja käytäntöjä seuraavalle taholle. Näin varmistetaan, että tarvittavat tukitoimet jatkuvat starttivalmennuksen jälkeen ja kaikki toimijat ovat tietoisia, kuka tukitoimista vastaa.

Osa 2

Starttivalmennuksen juurruttaminen paikalliseen toimintaympäristöön

Palvelujen kehitystyö on aina monivaiheista, sitä toteutetaan joko tavanomaisen arkityön ohessa tai siitä itsenäisempänä kokonaisuutena projektimuotoisesti. Kyse on prosessista, johon voidaan katsoa kuuluvan suunnittelu- ja käynnistysvaihe, pilotti- tai toteutusvaihe, tulosten arvioinnin, jatkokehittämisen ja -toteuttamisen vaiheet sekä juurruttamisen ja vakiinnuttamisen vaiheet. Usein jo kehittämistyön alkuvaiheessa hahmotetaan kuvaa toivotusta lopputuloksesta, esimerkiksi uudesta toimintamallista. Tämä kuva voi toki matkan varrella muuttua – kehittämisessä nimenomaan työtetään asioita, kokeillaan ja testataan. Joissakin tapauksissa kehittäminen tarkoittaa sitä, että lähdetään soveltamaan omaan toimintaan muualla laadittua ja käytössä olevaa toimintamallia. Tällöin hyviä käytäntöjä muokataan tarpeen mukaan omaan toimintaympäristöön sopiviksi. Aina kehittämisen alkuvaiheessa työn lopputuloksesta ei kuitenkaan ole vielä selkeää kuvaa, vaan tulos rakentuu prosessin kuluessa.

Yhteistä erilaisille kehittämisprosesseille on tarve juurruttaa kehittämistyön tulokset: jalkauttaa, laajentaa, kiinnittää tai vakiinnuttaa ne omaan arkityöhön tai laajemmin osaksi palvelujärjestelmää. Starttivalmennuksen juurruttamisessa on kyse toimintamallin kiinnittämisestä paikalliseen nuorille suunnattuun palvelujärjestelmään. Starttivalmennuksen juurruttamisprosessiin kuuluu olennaisesti palvelun resurssien turvaaminen – riittävän rahoituksen varmistaminen palvelun jatkumisen mahdollistamiseksi.

Kehitysprosessin käynnistämistä tukee selkeiden tarpeiden, nykytilan puutteiden ja tulevaisuuden tavoitetilan kuvaaminen. Kehittämisen aikana on tärkeää jatkuvasti dokumentoida tehtyä työtä. Näin koko prosessi on otettavissa haltuun myös tilanteissa, joissa henkilöstö vaihtuu. Tavoitteiden saavuttamiseksi keskeistä on niin henkilöstön kuin esimiesten sitoutuminen. Hyvä lähtökohta tulokselliselle palvelujen kehitystyölle on asiakkaan tarpei-

den nostaminen keskiöön: asiakas esitellään yhteisenä asiakkaana, jonka tilanteen kohentamiseksi on esittää uusi palveluratkaisu. Työpajalla kannattaakin olla selkeät toimintatavat organisaation sisäiseen tiedonkulkuun. Asiakastarpeiden välittymisen ja työn kehittämistarpeiden näkökulmasta organisaation johtotason tulee olla tiiviissä dialogissa valmentajien kanssa.

Juurruttaminen on vuorovaikutusprosessi

Juurruttamiselle on olemassa useita määritelmiä ja sisältöjä riippuen siitä, missä yhteydessä termiä käytetään. Tuomisen ym. (2005) mukaan juurruttamisessa on kyse pysyvän sijoituspaikan, ”kodin” löytymisestä kehitetylle innovaatiolle. Tässä määrittelyssä juurruttamiseen kuuluu sekä disseminatio eli tulosten aktiivinen levittäminen että valtavirtaistaminen eli projektin tulosten ottaminen käyttöön paikallisesti, alueellisesti tai valtakunnallisesti. Juurruttamista kuvataan vuorovaikutusprosessina, joka alkaa innovaatioprosessin alussa jatkuen siihen saakka, kunnes innovatio on juurtunut osaksi normaalia käytäntöä. Juurruttamisprosessissa ympäristö muokkaa innovaatiota ja vastaavasti ympäristöä sopeutetaan ottamaan vastaan innovatio. Innovaation tuottajat, käyttäjät ja sidosryhmät tekevät prosessissa yhteistyötä. (Tuominen ym. 2005.)

Peltola ja Vuorento (2007) ovat käsitelleet juurruttamisen edistäjiä ja estäjiä työllistymispalvelujen kehityshankkeista saatujen kokemusten pohjalta. Kehitystyössä kohdataan usein kysymys, kenelle palvelujen tuottaminen ja niiden rahoittaminen kuuluu. Juurruttamisen edistäjinä nähdään mm. kehittämisteemaan liittyvien kysymysten vahva paikallinen merkitys ja ajan tasalla olevat poliittiset linjaukset. Tärkeinä pidetään myös aktiivisia tiedotusta ja koko kehittämistyön ajan kestävää tiivistä yhteistyötä alueen keskeisten toimijoiden kanssa sekä säännöllistä tiedonvaihtoa paikallisten virkamiesten ja päättäjien kanssa. (Ks. Peltola & Vuorento 2007, 91–92.)

Toimiva vuoropuhelu ja yhteistyö sidosryhmien ja päättäjien kanssa on ensiarvoisen tärkeää myös starttivalmennuksen kehittämässä ja juurruttamisessa. Tietoa kehitystyöstä tulee jakaa jo kehittämisprosessin alkuvaiheessa. Mahdollisuuksien mukaan sidosryhmiä ja tilaajia voi myös sitouttaa mukaan kehittämiseen – tämä vahvistaa yhteisen ymmärryksen rakentumista ja tuo usein esille arvokkaita huomioita toimintamallin kehittämiseksi. Menestyksensä kehitystyöhön liittyy olennaisesti se, että palvelujen kehittämisen tarve on tunnistettu myös sidosryhmien ja palvelujen järjestämisestä vastaavalla päätöksentekotasolla.

Lähtökohtaisesti työpajoilla tehdään kehitystyötä kunnallisessa päätöksenteossa asetettujen linjausten ja tavoitteiden pohjalta, joten esimerkiksi kuntastrategiat ja kunnan talous- ja toimintasuunnitelmat ovat keskeisiä tausta-asiakirjoja. Valtakunnantason päätöksenteko luonnollisesti ohjaa kuntatason linjauksia. Työpajoilta on oltava tiivis yhteys päätöksentekijöihin, ja heidän on saatava niin ajantasaista tietoa toiminnasta ja sen vaikutuksista kuin arvioita tulevista palvelutarpeista. Yhteistyön ja työnjaon starttipajan ja esimerkiksi sosiaalitoimen ja TE-hallinnon välillä on oltava selkeää, jotta asiakas saa oikeaan aikaan oikeat palvelut eikä palvelujen järjestämisessä synny päällekkäisyyksiä tai palveluverkon aukkoja. Tämän lisäksi on luonnollisesti tärkeää informoida kuntalaisia uusista palvelumuodoista, jotta mahdolliset uudet asiakkaat ja heidän lähipiirinsä saavat asiasta tietoa.

Peltola ja Vuorento (2007, 46) tuovat esille, että paikkakunnan työllisyys-tilanne voi vaikuttaa työllistämispalveluiden kehittämistoimien juurruttamiseen monin tavoin. Kehittämistyössä onkin hyvä pohtia, miten työpajatoiminnan ulkopuoliset tekijät (asiat, joihin pajan toimijat eivät voi suoraan vaikuttaa) suhteutuvat starttivalmennuksen juurruttamiseen. Millaisia vaikutuksia esimerkiksi kunnan taloudellinen tilanne tuottaa? On syytä analysoida ja kiteyttää, mitkä tekijät voivat heikentää palvelun juurruttamista ja mitkä toisaalta puoltavat ja tukevat sen jatkuvuutta. Olennaista on suunnitella, miten saadaan dokumentoidusti esille starttivalmennuksen tuomat hyödyt sekä kuntatalouden että yksilön toimeentulon ja elämänlaadun kannalta. Juurruttamisen onnistumiseksi on tärkeää, että siihen kiinnitetään huomiota jo kehittämistyön alkuvaiheesta lähtien ja sille laaditaan oma suunnitelma.

Keskeisiä kysymyksiä juurruttamisen suunnittelussa

- 1) Mitä ollaan juurruttamassa -> Mitä starttivalmennus on? Kenelle starttivalmennusta tarjotaan? -> Miten asiakasohjaus toimii käytännössä? -> Millainen prosessi kokonaisvaltainen valmennus on? -> Ketkä sitä toteuttavat? Millainen on yhteistyöverkosto?
- 2) Miksi ollaan juurruttamassa? -> Miksi starttivalmennusta tarvitaan? Mitkä ovat starttivalmennuksen hyödyt (taloudelliset hyödyt yhteiskunnan kannalta ja inhimilliset hyödyt yksilön kannalta)?
- 3) Mitä juurruttamisessa tarvitaan? -> Starttivalmennuksen resurssit, rahoitus, henkilöstö, tilat jne.
- 4) Miten ollaan juurruttamassa? -> Juurruttamisen keinot, mitkä tahot ovat juurruttamistyössä keskeisiä (esim. päättäjät, yhteistyötahot), mitä haasteita juurruttamisessa voidaan kohdata?
- 5) Milloin ollaan juurruttamassa? -> Juurruttamisaikataulu ja -tavoitteet

Juurruttaminen on vaikuttamistyötä

Olipa työpajan taustaorganisaationa kunta, säätiö, yhdistys tai jokin muu toimija, uuden toimintamallin markkinointi ja vakiinnuttaminen edellyttävät tiedon jakamista ja vuoropuhelua organisaation sisällä sekä yhteistyökumppaneiden ja palveluiden rahoituksesta vastaavien tahojen kanssa. Liitteessä 2 on kuvattu tiedonkulkuketju työpajalla. Juurruttamisessa onkin pitkälti kyse vaikuttamisesta ohjaaviin tahoihin, rahoittajiin, tilaajiin ja päättäjiin. Vaikuttamisen tarve syntyy siitä, että halutaan jonkinlaista muutosta nykyyhetkeen, paikata joitakin palvelujärjestelmän puutteita. Starttivalmennuksen osalta halutaan kiinnittää sen palvelumalli olemassa olevaan palveluverkostoon, tuoda uusi kokonaisvaltainen matalan kynnyksen palvelu palvelujärjestelmään. Olennaisia asioita juurruttamistyön käynnistämisessä on palvelukuvaus ja dokumentointi: starttivalmennus ja sen prosessit tulee olla kuvattuna, käytännöt dokumentoituina sekä hyödyt ja vaikuttavuus kiteytettyinä.

Peltola ja Vuorento (2007) valottavat johdon vastuuta ja sitoutumisen merkitystä kehitystyön tulosten juurruttamisessa. He painottavat, että samalla, kun kehitetään toimintaa, tulee kehittää myös sen johtamista. Onnistuneessa juurruttamisessa johtajat ovat nähneet tämän roolin kuuluvan olennaisena osana työhönsä. Juurruttamista on edistänyt, että johtajat ovat osallistuneet toimintaan, lobanneet ja tukeneet suhteita yhteistyökumppaneihin. (Peltola & Vuorento, 2007, 83–85.)

Hankkeessa mukana olleiden työpajatoimijoiden näkemyksiä juurruttamisesta:

Toiminnan juurruttaminen tarkoittaa mielestäni sitä, että toiminta on säännöllistä ja menetelmät ovat vakiintuneet (toistoa ja toimivuutta) ja eritoten sitä, että kunta antaa oman panoksensa (rahoitus) toiminnalle (sisältäen työntekijäresurssit, riittävän ammattitaitoisesti).

Että se vakiintuis kuntalaisten palveluksi samalla tavalla kuin mikä muu palvelu tahansa.

Vaikuttamistyön kohderyhmä

Juurruttamissuunnitelmassa on määriteltävä myös vaikuttamistyön kohderyhmä. Ketkä ovat asian kannalta keskeiset henkilöt? Kunnan rahoittamassa toiminnassa keskeisenä kumppanina ovat johtavat virkamiehet sekä kunta-päättäjät, kuten luottamushenkilöt ja kunta- ja talousjohtajat. Jos pajaa hallinnoi esimerkiksi säätiö, vaikuttamisen voi aloittaa säätiön hallituksesta. Kuntaorganisaatiossa on tiedettävä päättäjät, päätöksenteon valmisteluprosessi ja valmistelijat. Toimielimillä on asialistalla myös valmistelussa olevia asioita. Valtuustoryhmät pitävät kunnissa omia kokouksiaan, joissa käydään läpi valtuuston päätettäväksi tulossa olevia asioita. Valtuustoryhmien puheenjohtajat ovat merkittävä kohderyhmä starttipajojen vaikuttamistyössä, samoin lautakuntien, kunnanhallitusten ja -valtuustojen esittelijät ja puheenjohtajat sekä toimielinten ja erilaisten työryhmien jäsenet. Kunnanjohtajatkin saavat usein vieraakseen toimijoita, jotka hakevat tukea toiminnan uudistamiselle. Myös aluehallinnon viranomaisia on hyvä informoida siitä, millaista kehittämistyötä paikkakunnalla toteutetaan.

Vaikuttamistyön kohteita

- **Kuntapäättäjät:** esim. kunnanvaltuusto, kunnanhallitus, sosiaali- ja terveyslautakunta, sivistyslautakunta, nuorisotoimen toimielin, kunnan johtoryhmä
- **Johtavat virkamiehet:** kunnan eri hallintokuntien virkamiehet
- **Yhteistyökumppanit:** esim. sosiaalitoimi, TE-hallinto, mielenterveyspalvelut, päihdepalvelut, asumispalvelut, talous- ja velkaneuvonta

Kuntaa koskevassa vaikuttamistyössä on erityisen tärkeää tuoda esille kehitystyön nivoutuminen kuntastrategiaan ja kunnassa asetettuihin tavoitteisiin. Budjettivaroja jaetaan strategian pohjalta. Kunnan hyvinvointisuunnitelman/ hyvinvointiohjelman ja muiden toimintaa linjaavien suunnitelma-asiakirjojen tulee olla työpajapalveluja kehittäville henkilöille tuttuja. Perusteluja toiminnan uudistamiselle on tarpeen hakea myös alueellisista suunnitelmista, esimerkiksi maakuntaohjelmista. Työpajalta on tarpeen hakeutua tuomaan informaatiota paikallistason palvelutarpeista ja hyvinvoinnin tilasta myös maakunnallisiin suunnittelupöytiin. Kunta ei ole erillinen toimija, vaan kuntapäättäjiä ohjaa myös valtion budjetti ja siihen liittyvät linjaukset ja ohjelmat. Siksi myös ne tulee huomioida kehitystyössä.

Tulokselliseen vaikuttamistyöhön kuuluu oikea-aikaisuus. Päätöksentekoprosessin tunteminen tarkoittaa sitä, että esillä olevan asian kanssa ollaan liikkeellä oikeaan aikaan. Vaikuttamistyö alkaa yleensä jo kuntastrategiaa laadittaessa. Päätöksentekoprosessin paikalliset käytännöt vaikuttavat siihen, mikä on oikea aika vaikuttaa esimerkiksi kunnan talousarvioon. Toiminnan jatkuvuudelle on turvattava määrärahat talousarvioraamin sisältä. Toisaalta esimerkiksi lakimuutokset voivat tuoda tarpeita muuttaa palvelurakennetta tai yksittäisiä palveluja. Tällöin uusi palvelumalli on juurrutettava palveluverkostoon ajankohtana, jota ei välttämättä osattu ennakoita kuntastrategiaa tai talousarviota laadittaessa.

Vaikuttamissuunnitelmaan tulee kirjata myös oman organisaation eri toimijoiden roolit. Tärkeää on, että valmentajat ovat eri tilaisuuksissa mukana kertomassa omasta työstään ja siinä havaituista kehittämistarpeista, sillä heillä on suora kontakti asiakkaisiin ja he näkevät tehdyn kehittämistyön vaikutukset käytännössä. Nuorten tilanteiden ja palvelutarpeiden esille nostamisessa kannattaa hyödyntää myös nuorisolain mukaista nuorten ohjaus- ja palveluverkosta. Verkoston keskeisinä tehtävinä on koota tietoja nuorten kasvu- ja elinoloista, arvioida niiden pohjalta nuorten tilannetta paikallisen päätöksenteon ja suunnitelmien tueksi sekä edistää nuorille suunnattujen palvelujen yhteensovittamista ja palveluihin ohjaamista.

Hankkeessa mukana olleiden työpajatoimijoiden kommentteja vaikuttamistyöstä

Asiat on osattava perustella erittäin hyvin ja monta kertaa, eri väyliä pitkin kohti päättäjiä.

Ne on pitkiä prosesseja, ne vie aikansa.

Taustalla on vuosien työ työpajatoiminnan merkityksen ymmärtämisen läpiviemisestä.

Vaikuttamisen keinoja

Onnistunut vaikuttaminen edellyttää oikein valittuja keinoja. Uudistetaan-ko pajan esitteitä? Tehdäänkö tiedote tai tarjotaanko juttuideoita tiedotusvälineille? Milloin kutsutaan päättäjiä tutustumaan pajaan? Järjestetäänkö keskeisten yhteistyökumppaneiden tapaaminen vai laajempi seminaari? Entä onko mahdollista saada audienssi kunnanjohtajan luokse? Tapoja on lukuisia, ja ne on hyvä linjata ja aikatauluttaa vaikuttamissuunnitelmassa.

Monilla työpajoilla on hyviä kokemuksia siitä, että yhteistyötahoja ja päättäjiä kutsutaan pajalle tutustumaan toimintaan. Kyseessä voi olla kaikille avoimet ovet tai vain tietyille kohderyhmälle tarkoitettu kutsutilaisuus. Jos paikalla on myös valmentautujia, osallistujille tarjoutuu mahdollisuus nähdä työpajan arkea. Valmentautujien tapaaminen ja heidän kokemustensa kuuleminen ovat usein herätteleviä ja toiminnan arvoa kirkastavia. Toimivia ovat myös olleet kunnissa järjestettävät asioiden valmisteluun liittyvät foorumit, joissa teemat vaihtelevat ajankohdan ja tarpeiden mukaan. Yksi tapa on myös itse kutsua valtuustoryhmien puheenjohtajat ja/tai toimielinten valmistelijat ja puheenjohtajat erityiseen starttivalmennusta käsittelevään tilaisuuteen.

Esiteltäessä starttivalmennusta ja sen juurruttamisen tarvetta kirjallisesti on hyvä muistaa ohje, että tekstin on oltava lyhyt, faktat on esitettävä napakasti ja palvelun hyödyt ja vaikutukset mahdollisimman konkreettisesti. Päättäjille tulee luottamustehtävänsä ja päätöksentekoon liittyen valtava määrä luettavaa. Lyhyt, selkeäsanainen tiedote toimittaa tehtävänsä parhaiten. Teksti kannattaa luetuttaa sellaisella henkilöllä, joka ei toimintaa juurikaan tunne: häneltä voi saada kehittäviä kommentteja.

Kunnan luottamushenkilön toiveita ja vinkkejä työpajojen vaikuttamistyölle

Oman informaation vetovoimaa kannattaa miettiä tarkkaan, onko esimerkiksi median mukaan tuomisella lisäarvoa. Myös aikataulus ja infon selkeys on merkittävää. Konkreettinen esimerkki, tutustuminen johonkin käytännön kohteeseen lisää tietoisuutta. Jokaisesta vaikuttamiskohtaamisesta kannattaa tehdä avoin ”pruju”, jota voi jakaa laajemminkin. Sen saattaa lukea sellainenkin, joka ei päässyt henkilökohtaiseen kontaktitapaamiseen. – – Päättäjän näkökulmasta on oltava riittävästi tietoa, mistä on kysymys, ja perusteita, miten tämä uusi tapa parantaa palveluita ja etenkin tehostaa niitä.

Työpajatoimijan näkemyksiä starttivalmennuksen näkyväksi tekemisestä

Startin näkyväksi tekeminen on paikallisesti jokaisen työntekijän tehtävä. Esimiehet vievät asiaa eteenpäin suunnitelma- ja ohjelmatasolla ja virkamiehet omassa valmistelussaan. Markkinointi tulisi tunnistaa ko-koaikaiseksi, ja olla osa työtehtäviä Startin henkilökunnalla. Lisäksi tulisi tehdä lehti- ja some-juttuja ja osallistua paikallisiin tapahtumiin. Startilla voisi olla oma tiedotussuunnitelma.

Starttivalmennus näkyväksi – palvelun kuvaaminen

Juurruttamisen kannalta starttivalmennuksen toimintamallin ja sen hyötyjen näkyviksi tekeminen on olennaista. *Startti parempaan elämään* -juurruttamishankkeessa on laadittu työpajojen käyttöön *Starttivalmennuksen työkirja*, joka opastaa starttivalmennuspalvelun kuvaamiseen. Palvelukuvauksessa määritellään starttivalmennusta ja sen perustehtävää, kuvataan sen kohderyhmää ja sisältöä sekä esitellään palvelun hyötyjä ja vaikuttavuutta.

Tässä julkaisussa palvelukuvausta käsitellään juurruttamistyön näkökulmasta. Kun palvelukuvaus kohdistetaan esimerkiksi mahdollisille starttivalmennuksen asiakkaille ja heidän lähipiirilleen, on sisältö ja esitystapa muokattava vastaanottajan tiedontarpeen mukaan. Palvelukuvauksesta kannattaa tehdä myös tiivis esite, jota on helppo jakaa yhteistyötahoille, rahoittajille ja päättäjille painettuna ja/tai sähköisenä versiona. Laadintavaiheessa on hyvä ottaa huomioon myös palvelukuvauksen päivittäminen: sisällön on oltava ajantasaisista, joten päivitykset tulee pystyä tekemään sujuvasti.

Palvelukuvauksen keskeinen sisältö:

- 1) Starttivalmennus osana organisaatiota
- 2) Starttivalmennuksen määrittely
- 3) Kohderyhmä ja asiakasprofiili
- 4) Asiakasohjaus
- 5) Starttivalmennuksen prosessikuvaus
- 6) Valmentajat
- 7) Verkostotyö ja sidosryhmät
- 8) Starttivalmennuksen hyötyjä

Tämän julkaisun liitteenä 3 löytyy palvelukorttimalli, johon on tiivistetysti koottu palvelukuvauksen keskeiset kohdat. Sitä voi hyödyntää ja soveltaa oman palvelukuvauksen tekemisessä.

Starttivalmennus osana organisaatiota

Palvelukuvauksen laatimisessa lähtökohtana voidaan pitää palvelun esittelemistä sellaiselle henkilölle, jolla ei ole siitä mitään etukäteistietoa. Aluksi on tarpeen kuvata starttivalmennuksen sijoittumista työpajaorganisaatiossa. Tässä yhteydessä voidaan esitellä lyhyesti myös muut työpajan tarjoamat palvelut ja avata näin pajan palvelukokonaisuutta. Palvelukuvauksen laatimises-

sa voi hyödyntää myös yhteistyötahoja ja asiakaskuntaa – tällöin kuvaamiseen saadaan myös heidän näkökulmistaan olennaisia seikkoja.

Starttivalmennuksen määrittely

Starttivalmennuksen määrittely avaa tiivistetysti ja ytimekkäästi, mistä palvelussa on kyse: mitkä ovat sen tarkoitus ja tavoitteet. Palvelusta tuodaan esille esimerkiksi seuraavia asioita: miksi, kenelle ja missä palvelua toteutetaan ja kuka sitä tuottaa. Lisäksi määrittelyssä kuvataan lyhyesti palvelun keskeistä sisältöä, valmennuksen menetelmiä ja muita palvelun erityispiirteitä. Määritelmässä on hyvä tuoda esille tiivistetysti myös palvelun tavoiteltuja vaikutuksia.

Kohderyhmä ja asiakasprofiili

Starttivalmennuksen määrittelyyn sisältyy maininta kohderyhmästä. Kohderyhmän ja asiakasprofiilin kuvauksessa avataan tarkemmin, kenelle toiminta on ensisijaisesti suunniteltu. Se on tärkeätä erityisesti asiakasohjauksen kannalta. Näin pyritään osaltaan varmistamaan, että oikeat asiakkaat ohjautuvat valmennukseen oikeaan aikaan. Kohderyhmän kuvauksessa todetaan osallistujien mahdollinen ikähaitari (onko painopiste jossakin tietyssä ikäryhmässä, onko palvelulla ikärajoja) sekä se, miltä alueelta tuleville asiakkaille palvelu on ensisijaisesti suunnattu.

Asiakasprofiilissa avataan yksityiskohtaisemmin sitä, millaiset seikat kuvaavat parhaiten starttivalmennuksen valmentautujia, heidän taustojaan, tarpeitaan ja elämäntilanteitaan. Asiakasprofiili on aina tyypittelyn tulos. On hyödyllistä pohtia, miten palvelu poikkeaa kohderyhmältään muusta työpa-jatoiminnasta. Asiakasprofiiliin valitaan muutama keskeinen ja tyypillinen luonnehdinta, esimerkiksi katkennut koulutus- ja/tai työura, puutteelliset työ- ja opiskeluvalmiudet, elämänhallinnan haasteet jne. Kohderyhmän ja asiakasprofiilin määrittely on osa palvelun laadun varmistamista, ja siihen kannattaa toiminnan suunnittelussa kiinnittää erityistä huomiota: kenen tarpeisiin juuri tämä palvelu vastaa, kuka hyötyy siitä eniten?

Asiakasohjaus

Asiakasohjautumisen kuvauksessa esitellään polkuja, joita pitkin starttivalmennukseen tullaan ja joihin valmentautajat starttipajalta etenevät. Asiakasohjautumisen teema liittyy keskeisesti verkostoyhteistyöhön. Yhteistyö-

kumppaneiden kanssa on tärkeätä pohtia, mitä onnistunut asiakasohjaus edellyttää. Starttipajalle valmentautujia ohjaavien tahojen on tiedettävä olemassa olevista palveluista, ja toisaalta juuri yhdessä tehty kehitystyö tuottaa usein hyviä tuloksia.

Ohjautumisen lisäksi on tarpeen kuvata tyypillisiä jatkopolkuja. Mitkä ovat käytettävissä olevat vaihtoehdot ja miten turvataan kestävä ratkaisu? Tässä yhteydessä voidaan yhdessä yhteistyötahojen kanssa pohtia, miten valmennuksessa olleelle varmistetaan tarvittava tuki starttijakson jälkeen. Onnistunut asiakasohjaus ja jatkosijoittuminen ovat valmentautujan kannalta ensiarvoisen tärkeitä, ja samalla ne ovat keskeisiä tekijöitä myös starttivalmennuksen jatkuvuuden turvaamisessa.

Starttivalmennuksen prosessikuvaus

Palvelukuvauksen keskeinen osio on starttivalmennusprosessin kuvaaminen. Prosessikuvaus on hyvä tehdä mahdollisimman konkreettisenä. Kuvauksen yksityiskohtaisuuden taso riippuu luonnollisesti siitä, kenelle palvelukuvaus on tarkoitus esittää. Prosessikuvaus koostuu starttivalmennuksen kolmesta keskeisestä vaiheesta: 1) Starttivalmennuksen aloitusvaihe, 2) Starttivalmennuksen tavoitteiden mukaisen työskentelyn vaihe ja 3) Starttivalmennuksen lopetus ja jatkopolkujen vaihe. Niiden kautta konkretisoidaan valmennuksen sisältöä, tavoitteita ja käytettäviä valmennusmenetelmiä. Starttivalmennusprosessi on kuvattu tämän julkaisun luvussa 1.2, s. 19, eikä sitä esitellä tässä yhteydessä enää tarkemmin.

Valmennusresurssit

Palvelukuvauksessa on hyvä tuoda esille henkilöstöresurssit: millaista osaamista starttivalmennuksen toteuttaminen vaatii ja kuinka monta valmentajaa starttivalmennuksessa työskentelee. Kannattaa myös mainita, mitä muita resursseja on käytössä (työpajan muut valmentajat, etsivä nuorisotyö ym.) ja millaista erityisosaamista nuorille voidaan tarjota. Samassa yhteydessä voidaan pohtia, miten osaamista kartutetaan, tarvitaanko jatkossa jotain täydennyskoulutusta tms. Entä miten valmentajien työssäjaksamista tuetaan?

Verkostotyö ja sidosryhmät

Työpajapalvelut ja starttivalmennus ovat työtä, jota ei lähtökohtaisesti tehdä yksin. Valmennus päinvastoin edellyttää monialaista ja -ammattillista sek-

torirajat ylittävää verkostoyhteistyötä. Tavoitteena on, että palvelut toimivat yhdessä saumattomasti ja palvelupolut työpajalle ja sieltä eteenpäin muodostuvat yhtenäisiksi. (Huumonen 2014, 48.) Pajajakson aikana yksi nuori voi myös tarvita useita tahoja valmennuksensa tueksi. Starttivalmennuksessa keskeisiä yhteistyötahoja ovat esimerkiksi etsivä nuorisotyö, sosiaalitoimi, terveydenhuolto, TE-hallinto, oppilaitokset jne. Koko verkosto on syytä kuvata kokonaiskuvan hahmottamiseksi ja starttivalmennuksen monialaisuuden esille nostamiseksi. Samalla voidaan myös tarkastella yhteistyön toimintamalleja, rooleja ja työnjakoa sekä niiden toimivuutta ja kehittämistarpeita.

Kuvio 3. Starttivalmennuksen yhteistyöverkosto

Starttivalmennuksen hyötyjä

Palvelukuvauksessa on tärkeää nostaa esille starttivalmennuksen tavoitellut hyödyt, vaikutukset ja tulokset. Juurruttamisen kannalta niiden kiteyttäminen on olennaista: ne kertovat rahoittajille ja tilaajille, miksi toimintaan kannattaa panostaa.

Starttivalmennuksen hyötyjä ja merkityksiä voi eritellä niin valmentautujan, rahoittajan kuin yhteiskunnankin kannalta. Valtakunnallisessa työpajajayhdistyksessä on kehitetty työpajatoiminnan laadullista mittaria, Sovaria, jolla saadaan esille valmentautujien työpajajakson aikaista sosiaalista vahvistumista. Sosiaalinen vahvistuminen voi merkitä valmentautujan mielialan ja itsetunnon kohenemista sekä aloitteellisuuden kasvamista. Valmentautuja voi saada rohkeutta toimia toisten kanssa ja kohdata arjen haasteita. Työpajajaksolla voikin olla käänteentekevä merkitys yksilön elämänlaadussa ja etenemisessä kohti koulutusta ja työelämää. Valmentautujien näkökulmaa konkretisoivat hyvin myös nuorten tarinat, case-kuvaukset tai esimerkiksi haastattelulainaukset.

Starttivalmennuksen tavoiteltuja hyötyjä ja vaikutuksia valmentautujan kannalta

- Itsetuntemuksen kasvaminen ja omien voimavarojen tunnistaminen
- Säännöllisen päivärytmin löytyminen, taloustaitojen ja arjenhallinnan parantuminen
- Vaikutusmahdollisuuksien tunnistaminen ja vastuunottokyvyn kohentuminen
- Vastoinkäymisten sietokyvyn kasvaminen ja itseluottamuksen vahvistuminen
- Vuorovaikutustaitojen parantuminen
- Tulevaisuuden suunnitelmien selkiytyminen ja jatkopolkujen rakentaminen
- Opiskelu- ja työelämävalmiuksien kohentuminen

Nuorten syrjäytymisen ja palveluiden kustannuksista on olemassa erilaisia laskelmia (ks. esim. Pasanen 2004 ja tämän julkaisun s. 2), joita kannattaa hyödyntää vaikuttamistyössä. Päittäjiä kiinnostavat laskelmat, joissa kuvataan pajan toiminnan kustannuksia ja toisaalta esitetään vaihtoehtoisia laskelmia siitä tilanteesta, jossa starttipajaa ei olisi. Pasanen (2014) on koonnut kotimaisia ja pohjoismaisia tutkimuksia ja laskelmia työpajatoiminnan kustannusvaikutuksista. Pasanen tiivistyksen mukaan työpajat voivat tukea koulutukseen sijoittumista tai tarjota yksilöllisen väylän koulutuksen loppuun suorittamiseen, ja näin voidaan ehkäistä koulutuksen keskeyttämisestä

koituvaa hukkainvestointia. Tutkimuksissa syrjäytymisen ehkäisyyn käytetyt panokset koetaan kannattaviksi, koska syrjäytymisestä yhteiskunnalle myöhemmin koituvien kokonaiskustannusten nähdään olevan huomattavasti ehkäiseviä toimia suurempia. Näin ollen työpajatoiminnalla voi olla merkittävä rooli syrjäytymisen ehkäisyssä tai syrjäytymisen aiheuttamien haittojen vähentämisessä. (Pasanen 2014.)

Kumppanuusfooromit starttivalmennuksen juurruttamisen tukena

Palveluiden kehittämisessä olennaista on lähteä liikkeelle yhteisen tahtotilan luomisesta. Kaikki nuorten palveluihin osallistuvat toimijat on hyvä saada mukaan – nuorten osallisuus on yhteinen tavoite. Tarvitaan kumppanuutta, sitoutumista, yhteisiä pelisääntöjä ja vastuunjakoja. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 60.) *Startti parempaan elämään* -juurruttamishanke on tarjonnut hankkeeseen osallistuneille pajoille mahdollisuuden vahvistaa starttivalmennuksen juurtumista paikkakunnalle järjestämällä osallistavan sidosryhmäseminaarin, kumppanuusfoorumin¹. Kumppanuusfoorumeiden tarkoituksena on tukea sidosryhmien (esim. työpajatoimijat ja päättäjät) välistä vuoropuhelua, edistää erilaisten näkemysten jakamista sekä vahvistaa yhteistä ymmärrystä ja kehittämistä. Kumppanuusfooromit rakentuvat keskeisten sidosryhmien puheenvuoroille ja yhteiselle keskustelulle. Kumppanuusfoorumeissa hyödynnetään ulkopuolista fasilitaattoria, jonka tehtävänä on ohjata ja vetää tilaisuutta, tukea keskustelun syntymistä sekä varmistaa, että keskustelut käydään rakentavassa hengessä. (Soback 2009, 135–138.)

Hankkeessa toteutetut kumppanuusfooromit ovat paitsi esitelleet starttivalmennusta ja tehneet näkyväksi sen mahdollisuuksia, ennen kaikkea tarjonneet yhteisen areenan työpajojen, päättäjien ja muiden sidosryhmien väliselle keskustelulle. Kumppanuusfooromit on koettu toimivaksi vaikuttamisen keinoksi, hyödylliseksi osaksi juurruttamisprosessia. Tässä yhteydessä kumppanuusfoorumeja esitellään siitä näkökulmasta, miten niitä hankkeessa on käytännössä sovellettu ja millaisia kokemuksia niistä on saatu.

¹ Kumppanuusfoorumi-malli on kehitetty Teknillisen korkeakoulun *Kuntien Innovatiiviset Mallit Palvelujen Parantamiseksi* -hankkeessa (2005–2008) saatujen kokemusten myötä ja niitä on hyödynnetty TPY:ssä etenkin *Palvelutori*-hankkeessa (2007–2009) (Ks. Soback 2009).

Onnistunut kumppanuusfoorumi edellyttää asianmukaista suunnittelua, hyvissä ajoin tehtyä tiedottamista ja markkinointia sekä tilaisuuden dokumentointia ja sen arviointia. Olennaista on myös foorumeissa esille nousseiden ideoiden jatkokehittäminen ja niiden etenemisen varmistaminen: tavoitteena on saada asiat eteenpäin päätöksentekoprosessissa. Seuraavassa käydään läpi keskeisiä asioita, joita kumppanuusfoorumien suunnittelussa ja toteuttamisessa kannattaa ottaa huomioon.

Ideasta kumppanuusfoorumin toteuttamiseen

- Kumppanuusfoorumiä suunnittelevan ja järjestävän työryhmän kokoaminen
- Tilaisuuden teeman ja tavoitteiden kirkastaminen
- Kokonaisuakataulun ja budjetin rakentaminen
- Ohjelman kokoaminen: puheenvuoroista sopiminen
 - Puheenvuorot kaikille keskeisille yhteistyökumppaneille, virkamiehille ja päättäjille
- Fasilitaattorin ja fasilitoinnin roolin sopiminen, osallistavista menetelmistä päättäminen
 - Miten vuoropuhelua ja yhteistä kehittämistä tuetaan
- Tilojen ja tarjoiluiden varaaminen
 - Tilojen on mahdollistettava yhteinen keskustelu ja ryhmätyöskentely
- Kohderyhmän eli kutsuttavien määrittely
 - Kaikki keskeiset yhteistyökumppanit: virkamiehet, tilaajat, päättäjät, rahoittajat, ohjaavat tahot, aluehallintoviranomaiset, muut palveluntuottajat
- Ennakkokutsujen lähettäminen, ohjelman lähettäminen, muistutus-kutsun lähettäminen
- Tilaisuuden toteuttaminen, dokumentointi ja palautteiden kerääminen
- Esille nousseiden teemojen jatkokäsittely, palautteiden hyödyntäminen, yhteinen kehittäminen ja asioiden eteenpäin vieminen

Kumppanuusfoorumin tavoitteiden kirkastaminen ja aikataulutus

Kumppanuusfoorumin suunnittelua ja järjestämistä varten kannattaa koota oma työryhmä ja sopia, mitkä sen jäsenten roolit ja vastuut ovat. Tärkeää on, että heti alkuvaiheessa organisaation esimiestaho on vahvasti mukana. *Startti parempaan elämään* -juurruttamishankkeen aikana toteutetuissa kumppanuusfoorumeissa suunnitteluun osallistui lähtökohtaisesti starttipajan valmentajia ja heidän esimiehensä.

Suunnittelun alussa tarkennetaan kumppanuusfoorumin teema, tarkoitus ja tavoitteet: miksi foorumi on tarpeen järjestää, mihin aiheisiin siinä keskitytään ja mitä sillä tavoitellaan. Hankkeessa foorumien keskeiseksi teemaksi valikoitui nimenomaan starttivalmennuksen rahoitus ja starttivalmennuksen juurruttaminen. Kumppanuusfoorumin ennakkokutsumalli löytyy tämän julkaisun liitteenä 4.

Kumppanuusfoorumin – kuten minkä tahansa seminaarin – järjestämisessä lukuisia osia on sovitettava yhteen, joten tilaisuuden suunnittelu kannattaa käynnistää riittävän ajoissa. Hankkeessa esimerkiksi alkusyksystä järjestettyjen kumppanuusfoorumien suunnittelu aloitettiin huhti-toukokuussa. Tällöin puheenvuorojen pitäjät olivat tiedossa ennen kesää ja ennakkokutsut oli mahdollista lähettää ennen lomasesonkia. Ohjelma tarkentui ja varsinaiset kutsut ja ohjelma voitiin toimittaa kutsuttaville kesäkuussa ja muistutuskuusi vielä elokuussa. Tällä aikataululla haluttiin varmistaa myös se, että tilaisuudesta voitiin antaa tarpeiden mukaisesti päättäjille informaatiota esimerkiksi lautakuntien ja kunnanhallituksen tai -valtuuston kokousten yhteydessä.

Foorumin tilajärjestelyt vaikuttavat osaltaan tilaisuuden onnistumiseen: tilojen tulee tukea yhteistä keskustelua ja mahdollista pienryhmätyöskentelyä. Kumppanuusfoorumin ajankohta kannattaa mahdollisuuksien mukaan valita siten, että tilaisuus ajoittuu esimerkiksi talousarvion valmistelun tai muun jatkovalmistelun kannalta tarkoituksenmukaisesti.

Kumppanuusfoorumin kohderyhmä

Kun kumppanuusfoorumin tavoitteet on selkiytetty, voidaan tarkentaa sen kohderyhmä: mitkä tahot kutsutaan paikalle. Hankkeessa järjestetyissä kumppanuusfoorumeissa kutsuttavien listalle kirjattiin kunnan viranhaltijoita ja luottamushenkilöitä, yhteistyötahoja, kuten TE-hallinto, sosiaalitoimi, nuorisotoimi sekä aluehallintoviraston, järjestöjen, oppilaitosten ja yrittäjien edustajia. Kutsujen toimittamisessa erityisesti päättäjiä sitouttavaksi koettu tapa on kirjallisten kutsujen lisäksi esittää suullinen kutsu esimerkiksi puhelimessa tai lautakuntien / valtuustojen ym. toimielinten kokousten yhteydessä.

Joillakin paikkakunnilla voi toimintakulttuuriin sopia, että foorumi järjestetään samana päivänä, jolloin on esimerkiksi kunnanhallituksen tai -valtuuston kokous. Tällöin luottamushenkilöiden voi olla helpompi järjestää aikaa osallistumiselle.

Kumppanuusfoorumin ohjelma

Startti parempaan elämään -juurruttamishankkeessa järjestetyissä kumppanuusfoorumeissa eräs keskeinen osio on ollut paikallisen starttivalmennuksen esittely, onhan tilaisuuden yhtenä tarkoituksena ollut vahvistaa starttivalmennuksen näkyvyyttä. Toimivaksi on koettu, että starttivalmentajat itse esittelevät toimintaa (toki esimieskin voi olla mukana), mutta olennaista on, että esittelijä tuntee toimintamallin käytännössä arkityön kautta. Tämän esittelyn pohjana kannattaa hyödyntää starttivalmennuksen palvelukuvausta. Toiminnasta tuodaan tiivistetysti esille esim. starttivalmennuksen tarkoitus, kohderyhmä, sisältö ja tavoitteet sekä ennen kaikkea palvelun koetut hyödyt ja vaikutukset. Resurssista päättävillä on tärkeää saada mahdollisimman selkeä ja perusteltu esitys juurruttamisesta: miksi starttivalmennus on paikkakunnalla tarpeen ja miksi se tulisi kiinnittää olemassa olevaan palveluverkostoon. Kumppanuusfoorumeissa rahoittajien edustajat ovat saaneet tilaisuuden keskustella työpajatoimijoiden kanssa, tutustua tarkemmin starttivalmennuksen mahdollisuuksiin sekä kuulla palveluiden kehittämistarpeista.

Kumppanuusfoorumeissa kannattaa hyödyntää myös asiakasnäkökulmaa, nostaa esille valmentautujien ääni. Sidosryhmät ovat kokeneet sen hyvin avartavaksi ja ajatuksia herättäväksi. Nuorten osallistumista tilaisuuteen on tarpeen suunnitella ja ideoida yhdessä nuorten kanssa. Jos sillä hetkellä valmennuksessa olevista nuorista kukaan ei ole valmis tulemaan tilaisuuteen paikan päälle, nuoret voivat vaikkapa yhdessä tehdä omia kokemuksiaan ja näkemyksiään valottavan videoesityksen. Nuorilta voi myös pyytää kirjoituksia, joissa he kuvaavat elämäntilanteitaan ja starttivalmennuksen merkitystä omalta kannaltaan. Voi myös olla antoisaa kutsua mukaan starttivalmennuksessa aikaisemmin ollut valmentautuja – näin nuoren on kenties helpompi jäsentää kokemuksiaan ja valmennusjakson vaikutuksia omaan elämäänsä.

Kumppanuusfoorumin periaatteisiin kuuluu olennaisesti myös, että keskeiset sidosryhmät, ohjaavat tahot ja rahoittajat ja/tai päättäjät esittävät omat puheenvuoronsa ja valottavat omia näkökulmiaan ja intressejään. Ohjelmaan on tärkeää jättää riittävästi aikaa kommenteille ja yhteiselle keskustelulle, ryhmätyöskentelylle ja tulevaisuuden visioinnille. Kumppanuusfoorumin osallistujille voidaan tarjota lisätietoa starttivalmennuksesta kutsumalla tilai-

suuteen jonkin toisen työpajan / kunnan edustaja esittelemään heillä käytössä olevaa hyvää toimintamallia ja siitä saatuja kokemuksia. Näin mukana oleville tarjoutuu mahdollisuus saada vertailevaa tietoa starttivalmennuksesta. Foorumissa voidaan myös käydä läpi kunnan tilanne nuorten osalta tai nostaa esille muita kohdennettuja teemoja, kuten paikallinen nuorisotyöttömyys ja nuorten mahdollisuus päästä matalan kynnyksen palveluihin, nuorten yksinäisyys, sosiaalinen kuntoutus tai palvelujen rahoitus. Toimintaan kytkeytyvät taloudelliset tekijät ovat myös keskeisiä käytäessä keskustelua palvelumallin juurruttamisesta: mitä hyötyä toiminnan vakiinnuttamisesta on kunnan talouden kannalta. Erilaisia laskelmia esiteltäessä on kuitenkin oltava tarkkana, että ne ovat luotettavia ja että niiden perusteet kerrotaan asianmukaisesti.

Kumppanuusfoorumeja on toteutettu sekä koko päivän mittaisina että puolipäiväisinä. Koska kumppanuusfoorumit ovat vuorovaikutteisia tilaisuuksia ja yhteisen kohtaamisen paikkoja, puheenvuorot kannattaa pitää riittävän lyhyinä ja napakoina, mutta keskustelulle ja yhteiselle työskentelylle tulee varata riittävästi aikaa. Kumppanuusfoorumiohjelmamalli löytyy julkaisun liitteenä 5.

Kumppanuusfoorumin fasilitointi, dokumentointi, palaute ja jatkokehittäminen

Kumppanuusfoorumeissa fasilitaattori juontaa tilaisuuden, kannustaa keskusteluun ja näkemysten jakamiseen, ohjaa ryhmätyöskentelyä ja tukee jatkosuunnitelmien rakentamista. Fasilitaattori tulee ottaa mukaan jo foorumin suunnitteluvaiheessa, jotta hänellä on riittävästi etukäteisinformaatiota ja aikaa rakentaa tilaisuuden kululle käsikirjoitus. Kokeneella fasilitaattorilla on työkalupakissaan sopivat fasilitoinnin menetelmät. Fasilitaattorin ei tarvitse olla starttivalmennuksen tai työpajatoiminnan asiantuntija, mutta hänen tulee saada etukäteen tarpeeksi tietoa substanssista ja päivän teemasta, jotta hän voi sovittaa oman osuutensa jouhevasti tilaisuuden kulkua ja tavoitteita edistämään.

Fasilitaattorin tehtävänä voi työpajatoimijoiden ohella olla myös kumppanuusfoorumin dokumentointi, esimerkiksi jatkokehittämistä tukevan muistion laatiminen. Tilaisuudessa esille nousseiden näkemysten ja yhdessä sovittujen asioiden kirjaamisella on suuri merkitys yhteisen ymmärryksen ja tahtotilan rakentumisen sekä asioiden jatkokäsittelyn kannalta. Tilaisuudesta on tärkeää kerätä osallistujapalaute. Näin saadaan arvokasta tietoa, jota voidaan hyödyntää jatkossa. *Startti parempaan elämään* -juurruttamishankkees-

sa saatujen kokemusten mukaan kumppanuusfoorumit ovat tutustuttaneet toimijoita aiempaa paremmin toisiinsa, ja tämän on nähty helpottavan kehitystyötä. Kumppanuusfoorumit ovat toimineet hyvinä sysäyksinä yhteistyön tiivistämiselle ja asioiden edistämiseksi:

”Toiminta tuli konkreettiseksi.”

”Vakiintuminen käynnistyi jo foorumissa. Pajavastaava sai kutsun kunnanvaltuuston kokoukseen esittelemään toimintaa.”

*”Saa yhteen niin viranhaltijoita kuin luottamushenkilöitä
-> toimitaan yhdessä.”*

”Tiedon ja ymmärryksen lisääminen lisää varmasti myös nuorten ohjausta startille: useampi nuori saa mahdollisuuden.”

Loppusanat

Suomessa eletään taloudellisesti epävakaita aikoja: taloustilanne on kiristynyt ja työttömyys kasvanut. Päinvastaisista tarpeista huolimatta monia palveluita on jouduttu supistamaan ja lukuisiin toimintoihin kohdentuu mittavia leikkauspaineita. Vaarana on, että eriarvoisuus, pahoinvointi ja yhteiskunnallinen ulkopuolisuus lisääntyvät. On todettu, että monen pitkään ulkopuolisena olleen nuoren toimintakyky on murentunut, osattomuuden kokemus syvä ja kyky toimia omaa hyvinvointia edistävästi heikko. Olennainen kysymys on, miten palvelut pystyvät vastaamaan nuorten kokemaan arvottomuuteen ja merkityksettömyyteen. (Alanen 2015, 77, 83.) Nyt tarvitaankin entistä enemmän nuoren sosiaaliseen vahvistumiseen keskittyviä, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tukevia matalan kynnyksen palveluita.

Lyhytnäköiset säästötoimenpiteet heikentävät entisestään myös palveluketjujen toimivuutta. Monella paikkakunnalla haasteeksi on muodostunut, mihin nuorta eteenpäin saattavat ammattilaiset voivat ohjata tavoittamiaan nuoria (Määttä & Määttä 2015, 62). Esimerkiksi etsivän nuorisotyön haasteena on ollut löytää nuorille räätälöityjä kuntouttavia palveluja sen jatkoksi. Vaikeissa elämäntilanteissa elävät nuoret tarvitsevat helposti saavutettavia ja joustavia palveluita sekä henkilökohtaista ohjausta. Starttivalmennusta on kehitetty vuosien ajan vastaamaan yhä paremmin erityistä tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin. Starttivalmennuksen erityisyytenä on, että se yhdistää niin yksilöllisen kuin ryhmämuotoisen tuen ja on kokonaisvaltaista, toiminnallista sekä konkreettisesti tulevaisuuteen suuntaavaa. Kunnat säästävät kuitenkin helposti niistä palveluista, jotka eivät ole lakisäateisiä. Starttivalmennusta ei tulisikaan nähdä vain menona ja kulueränä, vaan kannattavana investointina nuorten tulevaisuuteen. Mitä myöhemmin nuoria tuetaan, sitä suurempi lasku on sekä inhimillisesti että taloudellisesti. TYPY:n *Sosiaalisen vahvistamisen* kehittämistoiminnan selvityksen mukaan työpajatoimijat, etsivät ja heidän esimiehensä pitävät starttivalmennusta hyvänä käytäntönä vastata vaikeassa asemassa olevien nuorten tarpeisiin, ja peräänkuuluttavat sitä tarvittavan nykyistä enemmän (Kapanen 2015, 76, 85–86).

Startti parempaan elämään -juurruttamishankkeessa on nähty lukuisia toimivia starttipajoja, joissa palvelun kehitystyötä tehdään asiakaskunnan tarpeet edellä. Hyvien toimintatapojen jakaminen ja käytäntöjen vaihtaminen ovat olennainen osa työpajatoiminnan keskinäistä verkostoitumista. Valmentajien kertomukset nuorten haasteellisista lähtötilanteista starttivalmennus-

jakson loppuvaiheen sosiaaliseen vahvistumiseen ja onnistuneisiin jatkolopkuihin puhuvat sen puolesta, että palvelu todella toimii. Avainkäsitteitä ovat kohtaaminen, kokonaisvaltaisuus, tavoitteellisuus, yksilövalmennus, yhteisöllisyys ja merkityksellinen tekeminen. Vaikeutena on kuitenkin ollut, että starttivalmennusta toteutetaan projektimuotoisena eikä vakiintuneena osana nuorille suunnattuja palveluita. Epävarmuus toiminnan jatkumisesta voi johdtaa henkilöstön suureen vaihtuvuuteen, ja se taas puolestaan tuottaa haasteita toiminnan pitkäjänteisyydelle. Starttivalmennusta on kehitetty 2000-luvun alusta saakka. Jatkossa kiinnostavia kehittämismahdollisuuksia löytyy esimerkiksi starttivalmennukseen liittyvän sosiaalisen validoinnin (osaamisen tunnistamisen) sekä nuorten kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisen ja palvelumuotoilun suunnista.

Uusi sosiaalihuoltolaki antaa työpajoille merkittävän mahdollisuuden sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tarjoajina. Kuntoutussäätiön selvityksessä on tuotu esille, että nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittämisessä kannattaa hyödyntää olemassa olevia palveluita ja hyviä käytäntöjä, ja työpajojen starttivalmennusta pidetään toimivana pohjana sosiaaliselle kuntoutukselle. (Tuusa & Alakauhaluoma 2014, 52, 59.) Tätä mahdollisuutta tulee hyödyntää. Myös valtioneuvoston kanslian tilamassa ulkopuolisten nuorten elämäntilanteita ja heille suunnattujen palveluiden kehittämistarpeita kartoittaneessa selvityksessä sosiaalinen kuntoutus, työpajatoiminta ja starttivalmennus mainitaan nuorille soveltuvina palveluina, jotka tarjoavat tärkeitä kiinnittymisen paikkoja koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille (Määttä & Määttä 2015, 36).

Starttivalmennuksen juurruttaminen paikalliseen palveluverkostoon on prosessi, joka vaatii useiden tahojen yhteisiä ponnisteluja. Kuten kaikessa juurruttamistyössä, tärkeää on toimia oikea-aikaisesti ja vaikuttaa oikeisiin tahoihin päämäärien saavuttamiseksi. Mitä konkreettisemmin palvelu ja sen hyödyt on kuvattu ja dokumentoitu, sen helpompi se on tarjota yhteistyökumppaneille ja rahoittajille laadukkaana palveluratkaisuna. *Startti parempan elämään* -juurruttamishankkeessa tuotettu starttivalmennuksen työkirja toimii tässä hyvänä tukena. Mitä vahvempi eri toimijatahojen yhteinen ymmärrys nuorten tilanteista ja tarpeista on, sitä selkeämmin rahoittajat ja tilaajat näkevät starttivalmennuksen arvon. Tässä julkaisussa kuvatut kumppanusfoorumit tarjoavat tähän yhden toimivan areenan.

Nuori kuvaa starttivalmennuksen merkitystä:

*Mun elämä on ollut todella hankalaa välillä, on ollut kunnan alamäkiä, käynyt väärillä teillä. Ja muutoksia on tullut tosi paljon, olen oppinut elämään niitten kanssa. Mutta tää on antanut lisää potkua mun elämäni. Uskon että monella muullakin on ollut vaikeita hetkiä elämässä, mutta periksi ei saa antaa. Suosittelen pajaa semmoselle ihmiselle, joka on vähän hukassa tai yksinäinen. Tää oli niin positiivinen pala elämäni.
(Starttipajanuori 1)*

Lähteet

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2014) Lopuksi: mitä rekisterit ja haastattelut kertovat meille syrjäytymisestä, nuorista ja palveluista? Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2014) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Ala-Kauhaluoma, Mika & Tuusa, Matti (2015) Sosiaalinen kuntoutus nuorten osallisuuden vahvistajana. *Kuntoutus*. 38 (1), 35–41.

Alanen, Olli (2015) Nuoret osallisiksi. Teoksessa Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, 77–89.

Alanen, Olli & Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2014) Vamos tekee vaikutuksen. Vamos-nuorten hyvinvointikokemukset ja tulevaisuuden odotukset. Helsinki: Helsingin Diakonissalaitos.

Asunnottomat 2014. Selvitys 1/2015. Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Bamming, Ruth & Sundvall, Santtu (2014) Valtakunnallinen työpajakysely 2014. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys & Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Ervamaa, Suvi (2014) Kohti onnistunutta nuorisotakuuta? Nuorten ja ammattilaisten näkemyksiä nuorisotakuun toteutuksesta ja kehittämisestä. Onnistunut nuorisotakuu-hankkeen loppuraportti. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry.

Ervamaa, Suvi & Haahkola, Kimmo & Illi, Marjatta & Tukiainen, Henna & Suomalainen, Kirsi (2015) Lasten ja nuorten palvelut 2020. Jotta yksikään lapsi tai nuori ei tipahda turvaverkon läpi. Helsinki: Sitra.

Hilpinen, Kari & Huuromonen, Soile & Kivirinta, Jari & Välimaa, Anne (toim.) (2012) Startti parempaan elämään – starttivalmennuksen perusteet. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys ry.

Huuromonen, Soile (toim.) (2014) Työ- ja yksilövalmennuksen perusteet. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys ry.

Hämäläinen, Tuija & Palo, Susanna (2014) Työpajapedagogiikka. Valmennuksen pedagogisia lähtökohtia työpajalla. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys ry.

Jerohin, Minna (2012) Työpaja mahdollisuutena? Työpajakoulutuksen merkitys nuorten elämänkulussa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityön laitos.

Kaksonen, Niina (2014): Nuorten asuminen tänään ja sen merkitys valmennustyössä. Esitelmä. Olisinpa kotona! – Nuorten asuminen osana arjen työtä -seminaari, 18.11.2014, Lahti.

Kapanen, Anna (2015) Monialaisen yhteistyön keskiössä. Nuorten palvelujärjestelmä etsivän nuorisotyön ja työpajojen näkökulmasta. Teoksessa Sosiaalinen vahvistaminen käsitteenä ja palveluina. Sosiaalisen vahvistamisen kehittämistoiminnan tuloksia. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys, 68–99.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2014. Eriarvoistuva lapsuus. Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Mattila-Aalto, Minna (2015) Kuntoutuksen järjestäminen nuorille syrjäytyneille vaatii ymmärrystä, rahoitusta ja päteviä keinoja. *Kuntoutus*. 38 (1), 3–5.

Myrskylä, Pekka (2014) Toisen asteen koulutuksesta ja työelämästä syrjään jääneet 2000–2013. Teoksessa Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) *Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen*. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, 18–22.

Määttä, Mirja & Määttä, Anne (toim.) (2015) *Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen*. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta.

Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. TEM raportteja 8/2012. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Ohtonen, Jukka (2014) Hyvien käytäntöjen metsästys ja osattomuuden hinta. Seminaariesitelmä. Opit käyttöön -hanke. 26.9.2012, Turku.

Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtakunnallinen työpajayhdistys ry: Valtakunnallinen työpajakysely 2014. Julkaisematon tilasto.

Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Pasanen, Sanna (2014) Kustannuksia, säästöjä ja investointeja. Katsaus nuorten työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön kustannusvaikutuksiin. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Valtakunnallinen työpajayhdistys.

Peltola, Ulla & Vuorento, Mirkka (2007) Juurruttamisen edistäjät ja estäjät. Kokeuksia työllistämispalveluiden kehittämishankkeista. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Soback, Dan (2009) Kumppanuusfoorumit tilaajien ja tuottajien yhteisen kehittymisen mahdollistajina. Teoksessa Pietikäinen, Reetta & Vogt, Ellen & Hautaluoma, Marja (toim.) *Yksilön vai talouden ehdoilla?* Helsinki, Valtakunnallinen työpajayhdistys ry, 133–141.

Sosiaalihuoltolaki 1304/2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301> (Viitattu 5.10.2015)

Souto, Anne-Mari (2013) Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut? Näkökulmia toisen asteen keskeyttämiseen ja Nuorisotakuun toteuttamiseen. Teoksessa Ronkainen, Jussi & Punamäki, Marika (toim.) *Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa*. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Tuominen, Anniina & Paananen, Maarit & Virtanen, Petri (2005) *Projektituotteistajan opas*. Helsinki: Työministeriö.

Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika (2014) *Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Liite 1. Startti parempaan elämään -juurruttamishankkeessa kehittämissuunnitelmaan osallistuneet organisaatiot ja hankkeessa toimineet mentorit.

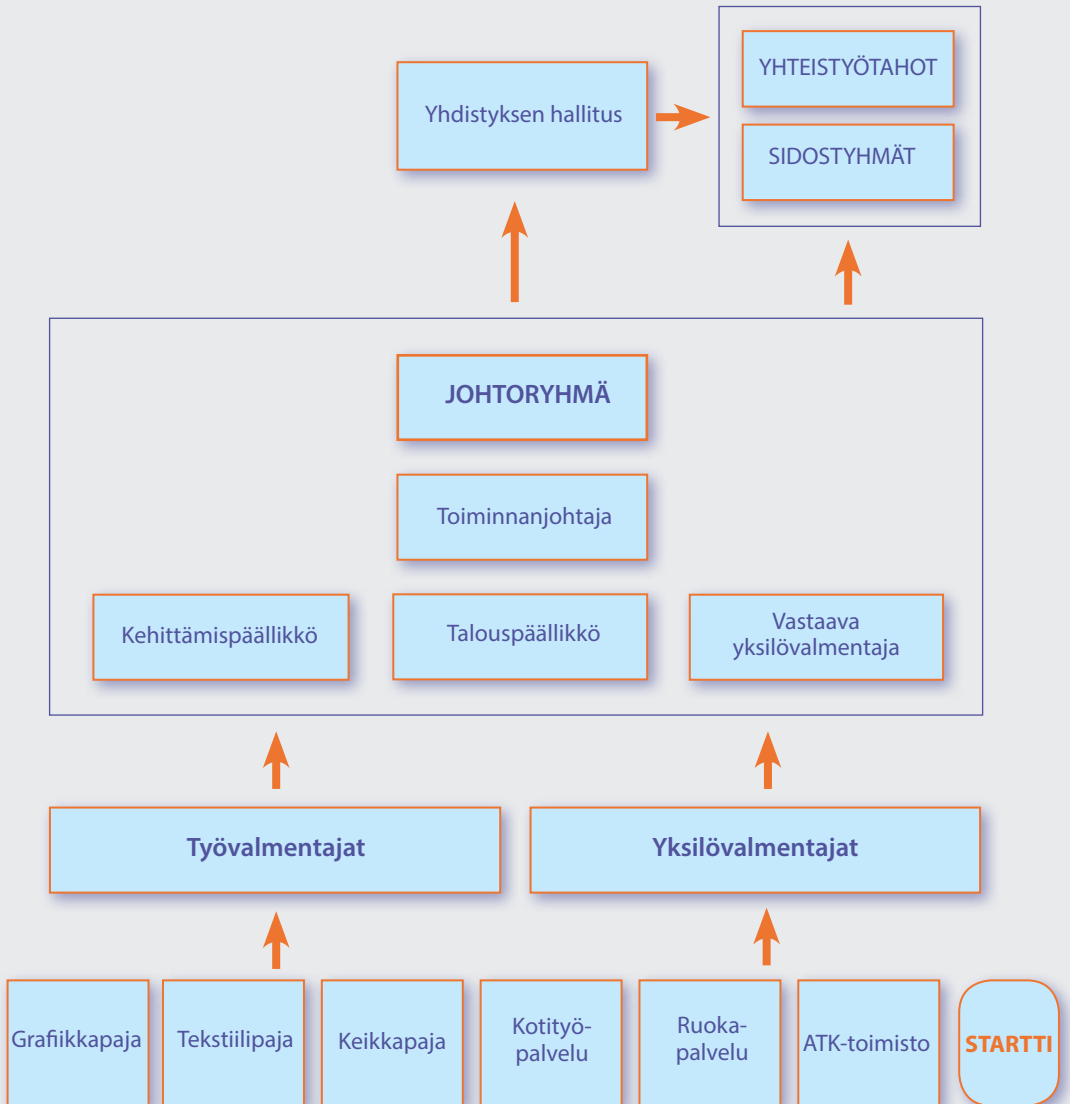
Kehittämissuunnitelmaan osallistuneet työpajat

Työpaja	Kunnallinen	Yhdistys	Säätiö	Muu
Heinola	x			
Lahti	x			
Loviisa	x			
Lappeenranta			x	
Imatra		x		
Virrat				x (Nuorisokeskus)
Pori	x			
Turku	x			
Kouvola			x	
Ii	x			
Sodankylä			x	
Rovaniemi			x	
Tyrnävä	x			
Tornio			x	
Siikalatva	x			
Suomussalmi	x			

Hankkeessa toimineet mentorit

Mentori	Työpaja	Kunnallinen	Yhdistys	Säätiö	Muu
Ulla Mänttari-Tikka, toiminnanjohtaja	Joensuun nuorisoverstas		x		
Kari Hilpinen ja Tarja Ärväs, starttivalmentajia	Tukeva työvalmennussäätiö, Kuopio			x	
Eeva Piha, starttivalmentaja	Vamos, Helsingin Diakonissalaitos				x

Liite 2. Tiedonkulkuketju yhdistysmuotoisella työpajalla

Liite 3. Palvelukorttimalli

STARTTIVALMENNUS, PALVELUKORTTI

_____ (Organisaation ja toimintayksikön nimi)

<p>Starttivalmennus osana organisaatiota (Organisaation tiedot ja sen tarjoamat muut palvelut)</p>	
<p>Starttivalmennuksen määrittely (Tiiviisti palvelun tarkoitus, tavoitteet, kohderyhmä, ryhmäkoko, tyypillinen kesto ja keskeinen sisältö)</p>	
<p>Kohderyhmä ja asiakasprofiili (Kenelle suunnattu: ikäryhmä, alue, valmentautujien tyypilliset taustat, elämäntilanteet ja tarpeet)</p>	
<p>Asiakasohjaus (Keskeiset palveluun ohjaavat tahot ja käytettävät sopimukset sekä tyypilliset jatkopolut)</p>	
<p>Starttivalmennuksen prosessikuvaus (Erillinen prosessikuvaus palvelun keskeisistä vaiheista: aloitus, tavoitteiden mukainen työskentely, lopetus ja jatkopolut)</p>	
<p>Valmennusresurssit (Henkilöstöresurssit, valmentajien osaaminen, muut organisaation tarjoamat resurssit ja erityisosaaminen)</p>	
<p>Verkostotyö ja sidosryhmät (Keskeiset yhteistyötahot)</p>	
<p>Starttivalmennuksen hyödyt (Tavoitellut hyödyt, tulokset ja vaikutukset)</p>	

Liite 4. Kumppanuusfoorumin ennakkokutsumalli**KUMPPANUUSFOORUMI****nuorten matalan kynnyksen palveluista****Kunnan X kunnanvirastolla (osoite)****00.00.2016 klo 12.00–16.00**

Kumppanuusfoorumissa käydään yhteistä keskustelua alueemme nuorten palvelutarpeista ja palveluverkkomme kehittämisestä. Foorumissa esitellään myös starttivalmennusta nuorille suunnattuna matalan kynnyksen palveluna ja keskustellaan toiminnan kehittämisen suunnista.

Kumppanuusfoorumissa keskustelua alustavat nuorisotoimen ylitarkastaja X aluehallintovirastosta, aikuissosiaalityön päällikkö X ja rahoituksen asiantuntija X.

Tilaisuuteen ovat tervetulleita kaikki nuorten palveluiden parissa työskentelevät viranomaiset, palveluntuottajat ja sidosryhmät, kunnan viranhaltijat ja luottamushenkilöt sekä kaikki nuorten palveluiden kehittämisestä kiinnostuneet.

Tilaisuus on maksuton.

Lämpimästi tervetuloa!

Ohjelma jaetaan viikolla X.

Ilmoittautumiset 00.00.2016 mennessä
x.x(at)kuntax.fi

x.x
nuorisotoimen johtaja

x.x
työpajan esimies

Starttipaja Startti tarjoaa moniammatillista ja monialaista, kokonaisvaltaista, arjen hallinnan vahvistamiseen keskittyvää matalan kynnyksen palvelua alueemme 16–29-vuotiaille nuorille.

Tilaisuuden järjestää kunnan X nuorisotoimi yhdessä työpaja X:n kanssa.

Liite 5. Kumppanuusfoorumin ohjelmamalli

KUMPPANUUSFOORUMI

nuorten matalan kynnyksen palveluista

Ohjelma

- klo 12.00 Tilaisuuden avaus – nuorille suunnattujen palveluiden kehittäminen**
Esim. työpajatoiminnan päällikkö / kunnanjohtaja / kaupunginhallituksen puheenjohtaja
- klo 12.15 Matalan kynnyksen palvelut ja sosiaalinen kuntoutus**
Esim. aikuissosiaalityön päällikkö
- klo 12.45 Starttivalmennus X työpajalla: kokemuksia kehitetystä toimintamallista**
Työpajan yksilövalmentaja
Starttivalmennuksessa olevan nuoren näkemyksiä
Nuori tilaisuudessa tai esim. videon välityksellä
Starttivalmennuksen merkitys yhteistyökumppanin silmin
Esim. etsivä nuorisotyöntekijä, päihdesairaanhoidtaja
- klo 13.45 Keskustelua päivän teemasta**
Esim. Mistä tulisi tietoiseksi?
Miten nuorten palvelutarpeisiin voidaan vastata?
- klo 14.15 Kahvitauko
- klo 14.30 Starttivalmennuksen taloudellisesta merkityksestä**
Esim. toiminnanjohtaja, nuorten työpaja
TAI
Aluehallintoviraston näkemyksiä starttivalmennuksen rahoitukseen
AVI:n asiantuntija
- klo 15.00 Keskustelua ja jatkosuunnitelmia**
(Esim. Miten kehittämistyössä edetään?
Miten oma organisaationi edistää asiaa?)
- klo 16.00 Loppusanat**